

Automatische overcompensatie

De stakingen in februari van dit jaar, die vooral ontstonden door het voornemen van de werkgevers om het „verworven recht” van de automatische prijscompensatie aan te tasten, vonden het begin van een oplossing, toen door werkgevers en werknemers overeenstemming werd bereikt over een gezamenlijke tekst die de naam Haags protocol meekreeg. Met deze tekst werd overeengekomen dat het bestaande systeem van automatische prijscompensatie voor het jaar 1977 zou worden gehandhaafd en dat een studie zou worden uitgevoerd „naar modaliteiten en varianten op het systeem van prijscompensatie, met het doel deze modaliteiten in nader overleg te toetsen op voor- en nadelen ten opzichte van het huidige systeem”.

Los van de aankondiging van deze studie naar het systeem van de prijscompensatie zijn van tijd tot tijd opmerkingen te beluisteren geweest, die gingen in de richting van een verder „opschonen” van de automatische prijscompensatie boven op de prijseffecten van verhogingen van indirecte belastingen en een gedeelte van de prijsstijgingen van medische diensten die thans reeds buiten de compensatie worden gehouden. Zo stelde minister Lubbers in verband met de exorbitante stijging van de koffieprijs voor deze buiten de compensatie te laten, terwijl ook vermindering van de compensatie is voorgesteld voor de prijsverhoging van energie en de prijsstijgingen van producten uit ontwikkelingslanden. Ook in de CEC-nota, *Een economische verkenning van de periode 1976-'81*, worden varianten berekend die uitgaan van een extra zuivering van de prijscompensatie. Genoemd worden daar het buiten de compensatie houden van de effecten van gasprijsverhogingen en milieuheffingen.

In dit verband is het interessant te zien welke positieve bijdrage aantasting van het systeem van automatische prijscompensatie kan leveren aan de bestrijding van werkloosheid en inflatie. Enige informatie hierover is te vinden in het boekje *Lonen en werkgelegenheid* van Prof. Dr. Th. van de Klundert 1). Deze becijfert op basis van het Vintaf-model, dat sinds kort ook door het CPB wordt gebruikt, dat volledige afschaffing van de prijsindexering in de lonen na een periode van drie jaar zal leiden tot een stijging van het aantal beschikbare arbeidsplaatsen van bijna 150.000 manjaren. Door een stijging van de bezettingsgraad neemt de feitelijke werkgelegenheid in bedrijven met een nog groter aantal manjaren toe, zozeer zelfs dat een situatie van hyperemplooi ontstaat, leidend tot een overspannen arbeidsmarkt. Een doorbreking van de loon-prijsspiraal zou uiteraard ook haar gunstige uitwerking op de inflatie niet missen. In drie achtereenvolgende jaren zou de stijging van het prijspeil van de particuliere consumptie meer dan 3% minder bedragen dan wanneer de automatische prijscompensatie gehandhaafd zou blijven.

Het spreekt vanzelf dat een dergelijke abrupte afschaffing van de automatische prijscompensatie een onrealistische voorstelling van zaken is. De positie van de werknemers zou er aanzienlijk door verslechteren. Het reëel beschikbaar looninkomen zou in dezelfde periode van drie jaar met meer

dan 10% teruglopen. Ook minder rigoureuze wijzigingen in het systeem van de prijscompensatie zouden echter al belangrijke gevolgen hebben. Uit niet gepresenteerde berekeningen van Van de Klundert zou blijken dat een verschuiving van de prijscompensatie in de tijd met een half jaar na een periode van acht jaar een extra werkgelegenheid van 30.000 personen zou opleveren.

Er is dus alle aanleiding het systeem van de automatische prijscompensatie onder de loep te nemen. Het doorbreken van dit afwentelingsmechanisme dat een belangrijke schakel vormt in de loon-prijsspiraal is niet alleen wenselijk vanuit een oogpunt van werkgelegenheidscreatie en inflatiebestrijding, het verder „opschonen” van de automatische prijscompensatie is ook op zich zelf niet van logica ontbloeit. Van een milieuheffing mag worden aangenomen, dat zij leidt tot een verbetering van het milieu. Een milieuverbetering komt ook ten goede aan de werknemer. Zou deze daarvoor ook nog eens prijscompensatie ontvangen, dan is er sprake van overcompensatie. Soortgelijke redeneringen zouden zijn op te zetten voor een verhoging van de aardgasprijzen, waarvan de baten door de overheid kunnen worden aangewend om leuke dingen te doen voor de mensen, en ook voor bijv. een prijsverhoging van de productie uit ontwikkelingslanden. Een ruilvoetverbetering voor deze landen kan stroken met het gevoel voor rechtvaardigheid van de werknemer en zijn subjectief ervaren welvaart verhogen. Volledige compensatie van deze prijsstijgingen zou dan overcompensatie betekenen.

Intussen mag niet worden vergeten dat de werknemer de keus moet worden gelaten of hij bereid is een gedeelte van zijn reële loon af te staan voor milieuverbetering, collectieve voorzieningen in het algemeen of baten voor de derde wereld. Van de laagste inkomens kan dat misschien niet worden verlangd. In dat geval zou een procentueel afnemende prijscompensatie moeten worden bepleit.

Het kan uiteraard niet de bedoeling zijn van vermindering van de prijscompensatie om „carte-blanche” te verstrekken aan de ondernemers. De afwenteling die aan hun kant plaatsvindt in de vorm van prijsverhogingen zal door stringente prijscontrole evenzeer aan banden moeten worden gelegd.

Het is tot slot misschien dienstig in herinnering te roepen, dat het systeem van loonindexering het loonoverleg lange tijd heeft vergemakkelijkt (indexering vormt een waarborg tegen aantasting van reële loonsverbetering door inflatie), maar dat was in de tijd dat er meer te verdelen was tussen lonen, rendementen en collectieve sector. Nu die totale ruimte kleiner is en de neiging tot afwenteling navenant groter, is de automatische prijscompensatie een troebel element in het macro-economische verdelingsvraagstuk.

L. van der Geest

1) Th. van de Klundert, *Lonen en werkgelegenheid*, Stenfert Kroese BV, Leiden, 1977.

Inhoud

<i>Drs. L. van der Geest:</i>	
Automatische overcompensatie	701
Column	
Overheid en particuliere sector, door Prof. Dr. N. H. Douben	703
<i>P. C. Klijn en Drs. J. J. Siegers:</i>	
Werklozemaanden als arbeidsmarktindicator	704
<i>Drs. A. G. M. Claassen:</i>	
De onafhankelijkheid van Aruba	707
<i>Drs. A. H. A. van der Meer:</i>	
Jaarverslag van de Bank voor Internationale Betalingen: optimistisch	711
Geld- en kapitaalmarkt	
Bankwetgeving, door Drs. A. D. de Jong	716
Vacatures	718
Maatschappijspiegel	
Inflatie-theorie en theorie-inflatie, door Drs. H. J. van de Braak	719

Door ESB was u toch al lang geïnformeerd over de VAD?

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM:

STRAAT:

PLAATS:

Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement):

Ingangsdatum:

Ongefrankeerd opzenden aan*: ESB,
Antwoordnummer 2524
ROTTERDAM

Handtekening:

*Dit adres alleen gebruiken voor opgeven van abonnementen.

Redactie

*Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.*

*Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Adjunct-redacteur-secretaris:
L. van der Geest.*

*Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; kopij voor de redactie:
postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.*

*Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.*

*Abonnementsprijs: f. 130,— per kalenderjaar
(incl. 4% BTW): studenten f. 88,40
(incl. 4% BTW), franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).
Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.*

*Betaling: Abonnementen en contributies
(na ontvangst van stortings/giro-
acceptkaart) op girorekening no. 122945,
of op bankrekeningno. 25.50.56.877 van
Bank Mees & Hope NV, Coolsingel 93,
Rotterdam, t.n.v. Economisch Statistische
Berichten te Rotterdam.*

*Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,—
(incl. 4% BTW en portokosten).
Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekening no. 122945
t.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.*

Advertentieverkoop:
Roelants/EPR
Postbus 53021
2505 AA Den Haag
Telefoon (070) 50 33 00
Telex 33101

*Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut*

*Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.*

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek

Balanced International Growth

Bedrijfs-Economisch Onderzoek

Economisch-Technisch Onderzoek

Vestigingspatronen

Macro-Economisch Onderzoek

Projectstudies Ontwikkelingslanden

Regionaal Onderzoek

Statistisch-Mathematisch Onderzoek

Transport-Economisch Onderzoek

Overheid en particuliere sector

Het lijkt erop, dat weer grote belangstelling gaat bestaan voor de problematiek die kort kan worden aangeduid als: de verhouding tussen collectieve en particuliere sector. Ministers houden er inleidingen over, organisaties uit het bedrijfsleven wijden er symposia aan en ook vanuit de wetenschappelijke wereld wordt dit thema meer bestudeerd. Verwonderlijk is dit niet, want in een dynamische maatschappij veranderen ook de kijk op en plaats van de collectieve sector bij voortdurende.

Te midden van al deze beschouwingen valt het mij op, dat er steeds nadrukkelijker op wordt gewezen, dat de verhouding tussen de beide sectoren een andere is dan die van onder- en bovenschikking. Het belang of de betekenis van de ene sector komt niet na dat van de andere; van subsidiariteit blijkt — althans volgens veler opvattingen — hier steeds minder sprake te zijn. Eerder komt de opvatting naar voren, dat er een duidelijke wederkerige afhankelijkheidsrelatie tussen overheid en particuliere sector bestaat. In plaats van de vroeger beweerde subsidiariteit lijkt het nu meer te gaan om *complementariteit*. Beide sectoren hebben hun eigen betrekkelijke functies en waarde in de samenleving; de een kan niet zonder de ander. De gedachte van op elkaar aangewezen te zijn — vooral ook in het economische vlak — roept dan ook op tot samenwerking in plaats van conflict.

In hoeverre deze kijk op de relatie overheid/particuliere sector beïnvloed is door de opvatting dat in onze tijd het harmoniemodel in de verhouding arbeid/kapitaal of werknemers/werkgevers beter zou kunnen worden vervangen door het samenwerkingsmodel, is mij niet duidelijk. Misschien speelt zo'n opvatting wel een grotere rol dan

oppervlakkig wordt vermoed. Ook is het mogelijk dat de feitelijke sociaal-economische omstandigheden aanleiding geven tot een herbezinning op reeds lang verdedigde standpunten ten aanzien van deze kwesties.

Daarbij komt bovendien, dat samenwerking niet identiek is aan het niet aanwezig zijn van conflicten en problemen. Wel betekent deze samenwerkingsidee, dat vanuit de verschillende sectoren tegelijkertijd kan worden gezocht naar een oplossing van de problemen. Zo'n instelling ten aanzien van maatschappelijk-economische vraagstukken kan bevruchtend werken op het vinden van een reële oplossing. Want economisch beleid is geen kwestie van het ontwerpen van wettelijke regelingen alleen. Wil zo'n beleid effectief zijn, dan is de medewerking van alle betrokkenen noodzakelijk. In een sfeer van samenwerking is een dergelijke economische politiek eerder realiseerbaar dan in een situatie waarin de gedachte hoogtij viert, dat maatregelen bestaan om niet uitgevoerd en aanvaard te worden.

De opvatting dat de particuliere sector de overheidssector kan ondersteunen, en omgekeerd, houdt tevens in, dat voor de effectiviteit van sommige overheidsmaatregelen het nodig kan zijn een beroep te doen op de regelmechanismen en procedures die in de particuliere sector worden gebruikt. In dergelijke gevallen blijkt duidelijk het aanvullend karakter van de onderlinge verbanden. Voorbeelden van deze complementariteit komen de laatste tijd vaak voor.

Zo kan worden gewezen op de meermalen uitgesproken gedachte van de president van de Nederlandsche Bank, dat bestrijding van de inflatie beter met behulp van beperking van de financieringsmiddelen kan worden bereikt dan door middel van wettelijke maatregelen. Daarbij had hij dan vooral de zeer forse prijsstijging van woningen op het oog. Het bemoeilijken van de verstrekking van hypothecaire leningen leidt na enige

tijd vanzelf tot een selectiever aankoopbeleid van woningen, en door een grotere financiële rem wordt tegelijk met een selectiever werkende vraag ook de totale vraag beïnvloed. Wettelijke maatregelen zijn op dit gebied (niet natuurlijk op dat van de kredietbeperking zelf) gemakkelijker te ontgaan dan het duurder maken van de financiering. Bovendien komt daar bij, dat optisch wel effect wordt gesorteerd, maar dat via het "zwarte circuit" de werkelijke invloed sterk kan worden aangetast.

Een ander voorbeeld is de aangekondigde maatregel, dat de aanvangssalarissen van eerstegraadsleraren zullen worden verlaagd. De situatie op de arbeidsmarkt voor academici komt het nivelleringsbeleid van de overheid hier te hulp. Met enige vertraging in de tijd blijkt op de arbeidsmarkt de beloning toch ook samen te hangen met de spanning tussen vraag en aanbod. Juist in de particuliere sector wordt het prijsmechanisme als coördinatie-instrument gebruikt en daar maakt de overheid nu ook gebruik van, al is het via een omweg. In het particuliere bedrijfsleven werd aan jonge academici al langer een verlaagd aanvangssalaris geboden op grond van een ruime arbeidsmarkt. Daarna volgde de overheid voor de niet-onderwijsfuncties en nu is ook het onderwijs aan de beurt.

Wie nu nog steeds denkt dat het marktmechanisme de overheid niet kan helpen bij de realiseerbaarheid van haar beleid, moet toch wel begiftigd zijn met een zeer specifiek denkpatroon. Maar ook dat komt voor.

Werklozemaanden als arbeidsmarktindicator

P. C. KLIJN
DRS. J. J. SIEGERS*

In januari 1975 introduceerde Hoffman in *ESB* het begrip werklozemaanden 1). Het is opmerkelijk, dat in een tijd waarin de officiële werkloosheidscijfers een veelheid van kritiek te verduren hebben, zijn artikel tot op heden nauwelijks reactie heeft uitgelokt 2). In het onderstaande wordt nader ingegaan op het begrip werklozemaanden, alsmede op de vraag in hoeverre de hantering ervan informatie toevoegt aan het gebruik van werklozenaantallen.

Werklozenaantallen en werkloosheidsduur

Naast de bekende kritiek, dat de officiële werkloosheidscijfers geen rekening houden met de verborgen werkloosheid 3), wordt in de literatuur steeds meer het bezwaar geuit, dat in de gepubliceerde cijfers omtrent de werklozenaantallen de dimensie werkloosheidsduur wordt verwaarloosd. Dit bezwaar neemt globaal twee vormen aan.

In de eerste plaats wordt wel gesteld, dat het opnemen van kortstondig werklozen in de werkloosheidscijfers een vertekend beeld geeft, omdat het aantal kortstondig werklozen een aanduiding vormt voor de mate van mobiliteit op de arbeidsmarkt. Gegeven de voortdurend veranderende economische structuur is het met het oog op een optimale allocatie van produktiefactoren gewenst, dat de factor arbeid een grote mobiliteit vertoont. Omdat zowel het bekend raken met aanwezige, geschikte vacatures als de vereiste sollicitatieprocedures enige tijd vergen, leidt deze mobiliteit in de praktijk tot de aanwezigheid van kortstondig werklozen. Wanneer een grote mate van mobiliteit op de arbeidsmarkt op prijs wordt gesteld, dan zou deze zogenaamde frictiewerkloosheid niet negatief, maar positief dienen te worden gewaardeerd.

Dit standpunt wordt ingenomen door Wood 4). Naar zijn mening is met betrekking tot degenen, die acht weken of korter werkloos zijn, de term „unemployment” misleidend; hij pleit ervoor hen aan te duiden met de term „job changers” 5). Een eerste bezwaar tegen de redenering van Wood is, dat kortstondige werkloosheid kan duiden op de onwenselijke aanwezigheid van een categorie personen die wordt gekenmerkt door een frequente werkloosheid van korte duur 6). Een tweede tegenwerping vloeit voort uit het feit, dat in een perfect werkende arbeidsmarkt de optredende arbeidsmobiliteit in het geheel geen werkloosheid met zich meebrengt 7). In deze zin duidt kortstondige werkloosheid derhalve op onvolkomenheden in de werking van het arbeidsmarktmechanisme. Ten slotte kan bezwaar worden gemaakt tegen de wijze, waarop Wood meent de kortstondig werklozen uit de werkloosheidscijfers te kunnen verwijderen. Hij trekt daartoe eenvoudig op elk tijdstip, waarop de werkloosheidscijfers

betrekking hebben, het aantal werklozen met een werkloosheidsduur van acht weken of korter af van het totale aantal werklozen. Daarmee worden echter ook degenen uit de werkloosheidscijfers verwijderd, die op het betreffende tijdstip weliswaar kort werkloos zijn, maar veel langer werkloos zullen blijven 8). Meer in overeenstemming met zijn bedoeling is de eliminatie uit de werkloosheidscijfers van degenen, die op het tijdstip, waarop zij het werklozenbestand (zullen) verlaten, acht weken of korter werkloos zijn 9). Daartoe ontbreken echter de benodigde statistische gegevens.

In de tweede plaats zijn er auteurs, die er onvrede mee hebben dat het werklozenaantal slechts betrekking heeft op het aantalsaspect en niet op de duur van de werkloosheid. Zij pleiten daarom voor een maatstaf, die beide dimensies in zich verenigt. Door Moore is daartoe de „index of unemployment severity” geïntroduceerd 10). Deze index is gedefinieerd als:

$$I = \frac{W}{B} \cdot \bar{d}$$

waarbij:

I = „index of unemployment severity”;

W = aantal werklozen;

B = beroepsbevolking;

\bar{d} = gemiddelde werkloosheidsduur van de aanwezige werklozen.

Zoals Moore opmerkt, is de „index of unemployment severity” in feite gelijk aan de gemiddelde werkloosheidsduur

* De schrijvers zijn resp. student-assistent en wetenschappelijk medewerker aan het Economisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Utrecht.

1) L. Hoffman, De werkloosheid wordt onderschat, *ESB*, 22 januari 1975.

2) Zie F.J. Clavaux, Werkloosheid, *ESB*, 12 maart 1975 met naschrift van L. Hoffman.

3) Zie voor Nederland bijv. A. Heertje, Werkgelegenheidsbeleid: van Keynes naar Marx, *Beleid en Maatschappij*, oktober/november 1974, blz. 283; Hoffman, o.c., blz. 72.

4) J.B. Wood, *How much unemployment?*, Londen, 1972, inz. blz. 16 e.v.; J.B. Wood, *How little unemployment?*, Londen, 1975, inz. blz. 13. e.v.

5) Wood, o.c., 1972, blz. 17 en Wood, o.c., 1975, blz. 17.

6) J.J. Hughes, How should we measure unemployment?, *British Journal of Industrial Relations*, november 1975, blz. 323; A. Sinfield, Unemployment and the social structure, in: G.D.N. Worswick (red.), *The concept and measurement of involuntary unemployment*, Londen, 1976, blz. 230-231; Ministerie van Sociale Zaken, *Nota langdurig werklozen*, november 1976, blz. 15.

7) Verg. J.P. Mattila, Job quitting and frictional unemployment, *American Economic Review*, maart 1974.

8) W. Sidré, *De duur van de werkloosheid*, Leiden, 1976, blz. 12; Hughes, o.c., blz. 323.

9) Verg. ook Hoffman, o.c., blz. 75.

10) G. H. Moore, A new measure of the severity of unemployment, in: G. H. Moore, *How full is full employment?*, Washington, 1973, blz. 17-21.

van de totale beroepsbevolking, waarbij de gemiddelde werkloosheidsduur van de werkzame beroepsbevolking gelijk is gesteld aan nul. Dit sluit weinig aan bij het gewone spraakgebruik 11). Het ligt daarom meer voor de hand het begrip gemiddelde werkloosheidsduur uitsluitend betrekking te doen hebben op de werklozen en niet op de totale beroepsbevolking.

De vereniging van de dimensies aantal en duur is door Hoffman tot stand gebracht door de invoering van het begrip werklozemaanden.

Werklozemaanden

Het door Hoffman geïntroduceerde begrip werklozemaanden kan worden geschreven als 12):

$M = W \cdot \bar{d}$
 waarbij:
 M = aantal werklozemaanden;

$$\bar{d} = \frac{\sum_i W_i \cdot \bar{d}_i}{\sum_i W_i} = \text{gewogen gemiddelde werkloosheidsduur (in maanden);}$$

W_i = aantal werklozen in werkloosheidsduurklasse i , met $\sum_i W_i = W$;

\bar{d}_i = klassemidden van werkloosheidsduurklasse i .

Evenals bij de behandeling van de door Wood voorgestane methode werd opgemerkt, dient hier te worden benadrukt, dat \bar{d} betrekking heeft op de gemiddelde werkloosheidsduur van degenen die op een bepaald tijdstip werkloos zijn. Ook Hoffman wijst erop, dat dit slechts een indicatie vormt voor de gemiddelde werkloosheidsduur van hen, die het werklozenbestand verlaten 13). Een tweede kanttekening die hier kan worden gemaakt, betreft het feit, dat het zonder nader onderzoek op zich zelf een arbitraire keuze is, om iemand die x maanden werkloos is een gewicht toe te kennen dat eveneens x bedraagt en niet bijvoorbeeld x^2 of $1/2x$ 14).

Naar de mening van Hoffman geeft het aantal werklozemaanden een beter inzicht in het werkloosheidsvraagstuk dan het aantal werklozen. Alvorens nader op deze opvatting in te gaan, lijkt het gewenst een onderscheid te maken tussen de volgende aspecten van het werkloosheidsvraagstuk. In de eerste plaats is er het aspect van de onbenutte productiecapaciteit. Bij dit onderbezettingsaspect speelt slechts het aantal werklozen en niet de werkloosheidsduur een rol. In de tweede plaats is van belang, dat een werkloze al naar gelang de duur van zijn werkloosheid een ander uitkeringsbedrag uit een andere bron ontvangt. Zoals bekend wordt een werkloze gedurende de eerste zes maanden een bedrag ter grootte van 80% van het laatstverdiende loon uitgekeerd op grond van de Werkloosheidswet, vervolgens gedurende twee jaar een bedrag ter grootte van 75% van het laatstverdiende loon op grond van de Wet werkloosheidsvoorziening en ten slotte een bedrag dat gelijk is aan het netto wettelijke minimumloon op grond van de Rijksgroepsregeling werkloze werknemers. Dit betekent, dat bij het financieringsaspect van het werkloosheidsvraagstuk zowel het aantal werklozen als de werkloosheidsduur een rol spelen. In de derde plaats is er sprake van een sociaal aspect: werkloosheid wordt door werklozen en hun naaste omgeving doorgaans als negatief ervaren 15). Een verband met de duur van de werkloosheid lijkt aannemelijk 16). Ook hier spelen derhalve zowel het aantal werklozen als de werkloosheidsduur een rol.

Ter illustratie van zijn opvatting dat het aantal werklozemaanden een beter inzicht geeft in het werkloosheidsvraagstuk dan het aantal werklozen, vergelijkt Hoffman twee situaties, die slechts qua werkloosheidsduur verschillen 17). Dit verschil komt niet tot uitdrukking in het werklozenaantal, maar

wel in het aantal werklozemaanden. Naar ons lijkt, duidt dit meer in het bijzonder op een te kort schieten van het werklozenaantal als indicator van het financieringsaspect en het sociale aspect van de werkloosheids situatie. Een punt dat niet door Hoffman in beschouwing wordt genomen, betreft het geval, waarin het aantal werklozen en de gemiddelde werkloosheidsduur een tegengestelde ontwikkeling ondergaan. Ter verduidelijking het volgende voorbeeld. Uitgaande van een werklozenaantal dat gelijk is aan nul worden aan het einde van periode t 100 personen werkloos. Van hen blijven 50 werkloos tot en met periode $t+10$ (en niet langer) en 50 tot en met periode $t+20$, zodat geldt:

$$\begin{array}{lll} W_{t+10} = 100 & \bar{d}_{t+10} = 10 & M_{t+10} = 1000 \\ \bar{W}_{t+20} = 50 & \bar{d}_{t+20} = 20 & M_{t+20} = 1000. \end{array}$$

De werklozenaantallen indiceren een verbetering van de werkloosheids situatie. Met betrekking tot het onderbezettingsaspect lijkt dit terecht. De werklozenaantallen geven aan dat in periode $t+10$ een potentieel van 100 arbeidskrachten ongebruikt blijft en in periode $t+20$ een potentieel van 50 18). Ook met betrekking tot het financieringsaspect lijkt het terecht van een verbetering van de werkloosheids situatie te spreken. Wel zij erop gewezen, dat de langere werkloosheidsduur van de aanwezige werklozen tendert tot een verschuiving van de financieringslast van de WW naar de WWV (Ministerie van Sociale Zaken) en vervolgens de RWW (Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk) 19). Deze tendens komt niet in de ontwikkeling van de werklozenaantallen tot uitdrukking. Wanneer alleen gezien wordt naar de werklozenaantallen, dan lijkt ook vanuit sociaal oogpunt de situatie te zijn verbeterd. Gelet op de cijfers omtrent de gemiddelde werkloosheidsduur is deze conclusie echter op zijn minst voorbarig.

De ontwikkeling van het aantal werklozemaanden duidt op een gelijkblijvende werkloosheids situatie. De omvang en opbouw van het werklozenbestand is echter van periode $t+10$ op periode $t+20$ drastisch veranderd. Deze verandering wordt door hantering van het aantal werklozemaanden als arbeidsmarktindicator gemaskeerd. Dit heeft enerzijds tot gevolg dat de verbetering van de situatie wat betreft het onderbezettings- en het financieringsaspect niet in de cijfers tot uitdrukking komt. Anderzijds kan terecht worden geconcludeerd, dat de werkloosheids situatie wat betreft het sociale aspect gelijk is gebleven, wanneer wordt aangenomen, dat de sociale situatie van iemand die x maanden werkloos is ook x maal zo ernstig is als die van iemand die één maand werkloos is.

Op grond van het voorgaande kan worden gesteld dat het aantal werklozen en het aantal werklozemaanden verschillende aspecten van de werkloosheid benadrukken. Zij leveren elk

11) Zie voor eenzelfde conclusie C.L. Gilroy, Supplemental measures of labor force underutilization, *Monthly Labor Review*, mei 1975, blz. 21.

12) Verg. Hoffman, o.c., blz. 73.

13) Hoffman, o.c., blz. 75.

14) Voor een verband dat wijst op een vierdegraads polynoom zie R. Harrison, The demoralising experience of prolonged unemployment, *Department of Employment Gazette*, april 1976, blz. 340. Verg. ook R. Ledrut, *Sociologie du chômage*, Parijs, 1966, blz. 438-439 en 454-455; J. A. M. van Wessel, *Herintreding in het arbeidsproces*, Tilburg, 1966, blz. 128 en 138.

15) Zie P. P. J. Houben, Ervaringen en oriëntaties van werklozen. *Mens en Onderneming*, september 1972; E. Koopmans e.a., *Onderzoek onder werklozen*, deel I, Tilburg, 1976, blz. 58-61.

16) Zie de eerste twee in noot 14 vermelde literatuurverwijzingen.

17) Hoffman, Naschrift, *ESB*, 12 maart 1975, blz. 254-255.

18) Hier wordt afgezien van de heterogeniteit van de factor arbeid; verg. Hoffman, o.c., 22 januari 1975, blz. 72-73.

19) Voor een exacte beoordeling is behalve informatie over de gemiddelde werkloosheidsduur ook kennis van de spreiding van de verdeling van de werklozen over de werkloosheidsduurklassen vereist. Bovendien moet bekend zijn welk deel van de kortstondig werklozen niet valt onder de WW, zoals bijvoorbeeld het geval is bij schoolverlaters.

hun eigen bijdrage bij de vergelijking in de tijd van de werkloosheidssituatie.

Het statistische verband tussen werklozemaanden en werklozenaantallen

Uit het in de vorige paragraaf gestelde zou men kunnen concluderen dat het gewenst is niet alleen acht te slaan op de beweging in de tijd van het aantal werklozen, maar ook op die van het aantal werklozemaanden. Alvorens deze gevolgtrekking te maken, wordt in deze paragraaf nagegaan of de feitelijke ontwikkelingen van beide indicatoren deze theoretische wenselijkheid ook tot een praktische maken. Wanneer er immers statistisch een nauw verband tussen beide zou blijken te bestaan, dan kan met het hanteren van één van beide worden volstaan; de andere voegt in dat geval nauwelijks of geen informatie toe. Als criterium voor een voldoende statistische samenhang tussen het aantal werklozemaanden en het aantal werklozen zal in het onderstaande de waarde van de gekwadrateerde correlatiecoëfficiënt worden gebruikt: een R^2 van ten minste omstreeks 0,9 wordt geacht de overbodigheid te impliceren om naast het aantal werklozen ook het aantal werklozemaanden te hanteren.

Om het bedoelde verband nader te onderzoeken is gebruik gemaakt van de door het CBS in de *Sociale Maandstatistiek* met betrekking tot de mannelijke werklozen gepubliceerde gegevens over de 96 kwartalen van november 1952 t/m augustus 1976. De berekening van het aantal werklozemaanden is grotendeels uitgevoerd overeenkomstig de procedure vermeld door Hoffman (20). De gemiddelde werkloosheidsduur van degenen die twaalf maanden of langer werkloos zijn, is gesteld op twintig. In afwijking van de door Hoffman gevolgde werkwijze is deze duur constant verondersteld. Tussen november 1973 en november 1974 laat Hoffman de werkloosheidsduur van degenen, die twaalf maanden of langer werkloos zijn, toenemen van 20 tot 26 maanden. Dit lijkt ons een overschatting van de werkelijke toename. Weliswaar leidt een verslechterende situatie op de arbeidsmarkt ertoe dat de kans op herintreding door langdurig werklozen geringer wordt, maar tevens zal de instroom in de laatste werkloosheidsduurklasse toenemen. Daardoor wordt de gemiddelde werkloosheidsduur in deze werkloosheidsduurklasse gedrukt (21). De gemiddelde werkloosheidsduur in de betreffende klasse bedroeg volgens van het Ministerie van Sociale Zaken verkregen informatie in augustus 1973 20,2 en in mei 1975 22,0 (22). Hoewel derhalve van een zekere stijging sprake was, wordt geen al te grote fout gemaakt wanneer wordt uitgegaan van een constante gemiddelde werkloosheidsduur in deze klasse. De toepassing van deze veronderstelling op de gehele periode vanaf 1952 blijft uiteraard voor discussie vatbaar.

De reeksen van de aantallen werklozen en de aantallen werklozemaanden werden geïndexeerd, waarbij de respectievelijk gemiddelden over de beschouwde periode gelijk werden gesteld aan 100. Regressie van de index voor het aantal werklozemaanden op de index voor het aantal werklozen levert als resultaat:

$$I_M = -31,048 + 1,082 I_W + 41,168 D_2 + 37,586 D_3 + \\ (7,726) \quad (0,042) \quad (7,773) \quad (7,755) \\ + 12,756 D_4 \quad R^2 = 0,884 \\ (7,597) \quad DW = 0,250$$

waarbij:

I_M = index voor het aantal werklozemaanden;

I_W = index voor het aantal werklozen;

D_2, D_3, D_4 = seizoendummy's voor resp. mei, augustus en november.

Tussen haken zijn de standaardfouten vermeld.

Wanneer als criterium voor de overbodigheid van het hanteren van het aantal werklozemaanden een gekwadrateerde correlatiecoëfficiënt van ten minste ongeveer 0,9 wordt gebruikt, dan is hier sprake van een grensgeval. De zeer lage waarde van de Durbin-Watson coëfficiënt duidt bovendien op de aanwezigheid van een positieve correlatie tussen de opeenvolgende residuen. Zoals bekend leidt dit tot een overschatting van de correlatiecoëfficiënt en een onderschatting van de bij de regressiecoëfficiënten behorende standaardfouten (23). Ter vermindering van het optreden van autocorrelatie werden twee aanpassingen uitgevoerd. In de eerste plaats werd de specificatie gewijzigd (24). De index voor het aantal werklozen werd een kwartaal vertraagd, wat aansluit bij het vanuit buitenlandse onderzoeken bekende gegeven, dat bewegingen in de werkloosheidsduur naijlen op de bewegingen in de werkloosheid (25). In de tweede plaats werd een transformatie op de in de regressievergelijking opgenomen variabelen toegepast (26). Het resultaat van beide aanpassingen luidt (27):

$$I_M^* = 19,190 + 0,901 I_{W,t-1}^* - 57,114 D_2 + \\ (5,776) \quad (0,076) \quad (6,609) \\ + 15,781 D_3 - 13,244 D_4 \quad R^2 = 0,774 \\ (6,515) \quad (7,227) \quad DW = 1,830$$

Gezien de waarde van de gekwadrateerde correlatiecoëfficiënt moet op grond van het gehanteerde criterium worden geconcludeerd, dat de theoretische wenselijkheid beide indices afzonderlijk in beschouwing te nemen tevens een praktische wenselijkheid is.

Conclusies

Wat betreft het onderbezettingsaspect van het werkloosheidsvraagstuk valt het aantal werklozen als arbeidsmarktindicator verre te prefereren boven het aantal werklozemaanden. Met betrekking tot het sociale aspect lijkt daarentegen het aantal werklozemaanden meer adequaat. Voor het verkrijgen van een inzicht in de ontwikkeling van de werkloosheidssituatie wat betreft het financieringsaspect lijkt het gewenst de ontwikkelingen van beide maatstaven in beschouwing te nemen.

P.C. Klijn
J.J. Siegers

20) Hoffman, o.c., 22 januari 1975, blz. 73.

21) Andere factoren, die hier een rol spelen, zijn: tewerkstelling op grond van de Wet Sociale Werkvoorziening, tewerkstelling op aanvullende werken, opnemings in de WAO, (vervroegde) pensionering.

22) De betreffende data zijn de enige waarvoor de betrokken gegevens bekend zijn.

23) Zie ook R. J. Wonnacott en Th. H. Wonnacott, *Econometrics*, New York, 1970, blz. 136-140; C. W. J. Granger en P. Newbold, Spurious regressions in econometrics, *Journal of Econometrics*, 2(2), 1974.

24) Verg. J. Carr, A suggestion for the treatment of serial correlation: a case in point, *Canadian Journal of Economics*, 1972, inz. blz. 302 en 305-306.

25) Zie bijv. P. O. Flaim, Th. F. Bradshaw en C. L. Gilroy, Employment and unemployment in 1974, *Monthly Labor Review*, februari 1975, blz. 9.

26) Geschat werd de vergelijking:

$$I_{M_t} - \rho I_{M_{t-1}} = \beta_0 (1 - \rho) + \beta_1 (I_{W_{t-1}} - \rho I_{W_{t-2}}) + \beta_2 D_2 + \beta_3 D_3 + \\ + \beta_4 D_4 + \epsilon.$$

Zie voor de schatting van ρ : A. Koutsoyiannis, *Theory of econometrics*, Londen, 1973, blz. 208 en 215-216.

27) Waarbij

$$I_{M_t}^* = I_{M_t} - 0,611 I_{M_{t-1}}, \text{ en } I_{W_{t-1}}^* = I_{W_t} - 0,611 I_{W_{t-2}}$$

De vermelde R^2 heeft betrekking op de mate van verklaring van de variantie van I_{M_t} .

De onafhankelijkheid van Aruba

DRS. A. G. M. CLAASSEN

Dit jaar kreeg de wens van Aruba naar onafhankelijkheid veel aandacht. De auteur van dit artikel, die enige jaren werkzaam was op Aruba, geeft een aantal economische achtergronden, die van belang zijn voor de vraag of Aruba economisch gezien onafhankelijk kan zijn.

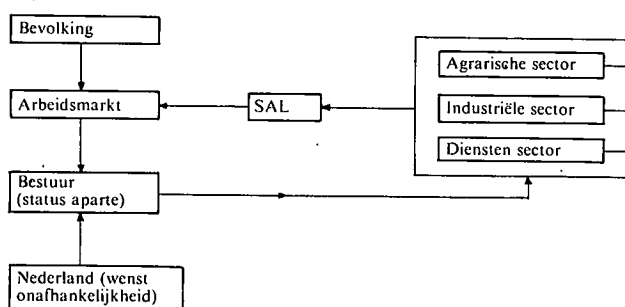
Inleiding

De reeds jaren op Aruba levende gedachte van separashon (afscheiding) is actueel geworden nu over onafhankelijkheid voor de Nederlandse Antillen wordt gesproken. De vrees door Curaçao overheerst te worden, leeft zeer sterk onder Arubanen. Vandaar dat in het kader van de onafhankelijkheidsworping plannen opgezet voor de gehele Antillen stuk lopen op de menselijke factor. Aruba kampt bovendien met een toenemende werkloosheid. De enige uitweg biedt vooralsnog de vlucht in massatoerisme met alle rampzalige gevolgen van dien voor de toekomst.

In onderstaand diagram worden enkele aspecten van de Arubaanse volkshuishouding aangegeven, welke nader zullen worden belicht. Centraal staat de werkgelegenheid. De vraag naar arbeid volgt uit de bedrijvigheid in de sectoren en bedrijfstakken. Zij wordt beschreven in de Statistiek Arbeidsvolume en Loonsommen (SAL). Het aanbod van arbeid hangt samen met het bevolkingsaantal. Daaruit wordt, rekening houdend met de tijdens de census van 1972 vastgestelde deelnemingspercentages, de beroepsbevolking afgeleid. Kwaliteit en omvang van de werkgelegenheid bepalen mede het beleid van de lagere (Arubaanse) overheid, bijv. al dan niet hotels bijbouwen. Nederland geeft binnen Antilliaans verband mede richting aan het lokale bestuur.

De economie van de Nederlandse Antillen heeft het karakter van een monocultuur (toerisme). Verscheidene pogingen tot het aantrekken van industrie zijn mislukt. De recente

Figuur 1

sluiting van Aruba Chemical Industries NV is hiervan een symptoom. Doordat de beschikbare hoeveelheden en kwaliteiten van de produktiefactoren beperkt zijn, is de economische basis zwak. Daarnaast speelt het probleem van de controverses tussen de verschillende eilanden. Dit heeft zich tussen Aruba en Curaçao thans toegespitst, hetgeen evenmin bevorderlijk is voor het lokken van investeringen.

Met dit artikel wordt beoogd in Nederland begrip op te wekken voor het Arubaanse voelen en handelen. Het is een poging om de problemen aan te geven, waarvoor men zich ginds ziet geplaatst. De economische omstandigheden voor de Benedenwindse (ABC) eilanden, 95% van de totale bevolking der Nederlandse Antillen, lopen parallel. Een „tour d'horizon" van Aruba's economie geeft derhalve eveneens een indruk van de situatie op Bonaire en Curaçao.

Statistiek Arbeidsvolume en Loonsommen (SAL)

De SAL geeft de situatie weer op de arbeidsmarkt. Zij levert voorts het basismateriaal voor econometrische analyses en voor het stelsel van nationale rekeningen. De gegevens worden ontleend aan de Ongevallenstatistiek van de Sociale Verzekeringsbank (SVB). Jaarlijk doen ondernemingen opgave van hun personeel inzake gewerkte dagen en salarissen. Ten aanzien van haar volledigheid behoeft de Ongevallenstatistiek aanvulling voor zelfstandige beroepsbeoefenaren, medewerkende gezinsleden, niet verzekerde bedrijven en instel-

Tabel 1. Werkgelegenheid op Aruba 1972/1974, SAL

Sectoren	Type werklieden			Percentage			% Ned. 1974	Loon 1974 in N.A.f. c)
	1972	1973	1974	1972	1973	1974		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Agrarische sector	52	52	57	0,3	0,3	0,3	6	13
Industrie	2.145	2.128	2.127	11,5	10,3	10,4	24	59
Utiliteitsbedrijven	413	411	420	2,2	2,0	2,1	1	38
Bouwnijverheid	2.224	4.012	2.943	11,9	19,3	14,4	10	25
Handelen en horeca	6.066	6.346	6.349	32,6	30,6	31,1	20	17
Vervoer communicatie	618	714	959	3,3	3,4	4,7	7	23
Bank verzekeringswezen ..	672	736	762	3,6	3,6	3,7	23	23
Dienstverlening	3.444	3.452	3.433	18,5	16,6	16,8	19	15
BEDRIJVEN	15.637	17.851	17.050	83,9	86,1	83,4	87	
OVERHEID a)	2.243	2.049	2.588	11,4	9,2	12,6		51
ONDERWIJS	769	842	822	4,1	4,0	4,0	13	
TOTAAL	18.649	20.742	20.460	100,0	100,0	100,0	100	
Beroepsbevolking	20.988	21.533	22.542					
Werkloosheid b)	2.339	791	2.082	11,1	3,7	9,2	3	

a) Overheid, exclusief Water & Energiebedrijf (zie utiliteitsbedr.), incl. Werkverschaffing (100 à 200 type werklieden).

b) Werkloosheidspercentages t.o.v. de beroepsbevolking.

c) Indicatie van de loonstructuur (gemiddelde daglonen). De zelfstandigen zijn buiten beschouwing gebleven. Voor de opgave aan de SVB geldt een bovengrens van N.A.f. 37. Dit heeft de gemiddelde lonen gedrukt, behalve bij het grootste gedeelte van de industrie, de utiliteitsbedrijven en de overheid, die niet onder het SVB-bestand vallen.

lingen, alsmede de overheid. Het arbeidsvolume wordt, geclassificeerd naar bedrijfstak, uitgedrukt in „type werkliden” (manjaren). Een type werkmán is het volledig aantal gewerkte dagen in een jaar.

In kolom (8) van tabel 1 is voor het jaar 1974 de procentuele verdeling van de werkgelegenheid in Nederland over sectoren en bedrijfstakken vermeld. Zo kunnen vergelijkenderwijze opvallende verschillen worden geconstateerd. Op basis van de werkgelegenheid, onafhankelijk van de toegevoegde waarde, is de agrarische sector vrijwel non-existent. De industriële activiteiten hebben aan belang ingeboet en zijn in procenten nog niet de helft van die in Nederland. De utiliteitsbedrijven hebben qua arbeidsvolume een zwaar accent, hetgeen samenhangt met de kleinschaligheid, waardoor „economies of scale” worden gemist. Ook de bouwnijverheid heeft op Aruba een zwaarder gewicht dan in ons land. Opvallend zijn hier de fluctuaties. Het al dan niet entameren van bouwactiviteiten heeft sterke invloed op de werkgelegenheid. Handel en horeca maken bijna een derde van de totale economische activiteiten uit. De motor is het toerisme met uitstralingseffecten naar o.a. de bouw. Alhoewel op Aruba allerlei overheidsstaken moeten worden verricht, bestaat de indruk, dat er relatief te veel ambtenaren zijn. De minister voor Nederlands-Antilliaanse Zaken, Mr. W. F. de Gaay Fortman, heeft onlangs gezegd, dat deskundig kader op de Antillen ontbreekt. Een inventarisatie van de behoefte nu en in de toekomst aan geschoold middenkader ten behoeve van het onderwijsbeleid ontbreekt. (Tweede Kamer, zitting 1976-1977, 14 100 hoofdstuk IV, nr. 7)

Om in de door de minister gesignaleerde lacune te voorzien is een aanzet gegeven tot onderwijsplanning (tabel 2). Van de in 1973 geregistreerde 20.742 manjaren zijn 18.480 uitgesplitst naar beroep. De representativiteit is 89,1%. De stippellijnen markeren de primaire, secundaire en tertiaire sector in de economie, alhoewel de verdeling van de beroepen hierover niet precies valt aan te geven. De eigenaren van detailzaken zijn hoofdzakelijk buiten beschouwing gebleven. Zo wordt een indicatie van de behoefte aan scholing verkregen, voor zover het de situatie in 1973 betreft. Voor het bepalen van de werkelijke behoefte ontbreken de gegevens. In aanvulling hierop dient men het aantal in de toekomst te vervullen functies vast te stellen, vooral voor het overheidsapparaat.

De scholing is bepaald uit het aantal ingeschreven leerlingen, hetgeen overschatting impliceert. Totaal basisonderwijs minus overige opleidingen geeft ongeveer de basisscholing zelf. Bij deze momentopname is geen rekening gehouden met de doorstroming na het basisonderwijs. Alhoewel deze confrontatie een tentatief karakter draagt, laat zij toch wel een conclusie toe. Het lager beroepsonderwijs zou ten koste van de MAVO dienen te worden gestimuleerd (zie onderaan in tabel 2) en, rekening houdend met de toekomstige vorming van middenkader, tevens het middelbaar onderwijs. Uiteraard alleen indien wordt verondersteld dat de procentuele

Tabel 2. Manjaren verdeeld naar beroep en opleiding in 1973.

Lager onderwijs	Lager beroepsonderwijs	MULO MAVO	Middelbaar onderwijs
land-/tuinbouwer 15 tuinlieden a) 170 pluimveehouder 10			
arbeider 2.815 kraandrijver 140	schilder 414 timmerman 707 metelaar 686 meubelmaker 88 schoenmaker 15 hortogemaker 11 opticien 8 tandtechniker 6 uitvoerder 490 bankwerker/loodg. 773 electricien 676 metaalbewerker 869 automonteur 351 machinist 304		laborant 26 juwelier 13
mag. bediende 317 loopjongen 274 bewaker, bellboy 300 chauffeur 631 werkster/dienstbode 2.136 kelder 396 kok 168 kleermaker 146	bakker 77 slager 141 kapper 109 muzikant 24 drukker 30 winkelpers. 697 tekenaar 103	tandartsass. 49 verpleegster 240 kinderverz. 20 lager adm. 793 lager ambt. 1.140 croupier 100	leidinggevend pers. 367 hogearm. pers. 487 docent 912 radio/TV-pers 40 hogere ambtenaar 105 arts/tandarts 39 religieuzen 20 apoth. ass. 32
Totaal 18.480:	7.518	6.579	2.342
Behoeft 100%:	41%	35%	13%
Scholing 100%:	34%	21%	34%

a) Deze werken hoofdzakelijk bij de hotels.

verdeling naar behoefte gelijk is aan de procentuele feitelijke verdeling. Bij dit alles speelt tevens de vergrijzing van de bevolking een rol.

Bevolking

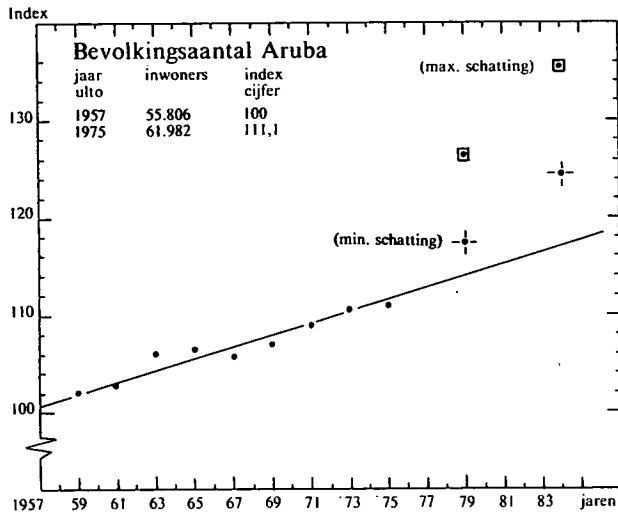
Het Bureau voor de Statistiek te Willemstad, Curaçao, hanteert een *Voorlopige vooruitberekening van het bevolkingsaantal tot het jaar 2.000 van de Nederlandse Antillen, gesplitst naar regio* (uitgave in 1971). Men geeft een minimum- en maximumprognose van het aantal mensen op Aruba (thans ruim 62.000). Deze zijn voor januari 1985 respectievelijk 69.500 en 75.759. Voor de leek suggereren dergelijke cijfers een exactheid, welke in werkelijkheid niet bestaat. Om te beginnen is de statistische massa van een kwart miljoen inwoners op de gehele Antillen te gering voor lange-termijnprojecties. Daarenboven kan geen rekening worden gehouden met migratiebewegingen, omdat verhuizingen binnen de zes Antilliaanse eilanden zich grotendeels aan statistische waarneming onttrekken. Ten slotte is door het toenemend gebruik van anticonceptiemiddelen de vruchtbaarheid moeilijk bepaalbaar.

Met behulp van figuur 2 wordt hier plausibel gemaakt, dat het gevaar bestaat dat de officiële ramingen voor Aruba te hoog liggen. De exponentiële bevolkingsgroei welke men zou verwachten, blijkt in ieder geval voor de achterliggende periode niet op te gaan. Dit hangt samen met het feit, dat de groei zich heeft gestabiliseerd, hetgeen de versmalling aan de voet van de bevolkingspiramide doet vermoeden (figuur 3). Op zich is het geringe aantal geboorten dan voorheen gunstig, omdat een stationaire bevolking minder additionele investeringen vereist om de materiële welvaart op peil te houden. In een dergelijke situatie is economische groei per hoofd beter mogelijk.

De beroepsbevolking zal tijdelijk sterk toenemen gezien de uitstulping die de bevolkingspiramide vertoont. Uitgaande van de situatie in het jaar 1973, dienen tot 1978 ongeveer 3.900 arbeidsplaatsen te worden gecreëerd. Houdt men rekening met de indertijd reeds bestaande werkloosheid, dan worden dit 4.600 arbeidsplaatsen. De beroepsbevolking is medio 1973 en 1978 te stellen op resp. 21.533 en 25.453. Deze getallen staan vermeld in het door de Arubaanse Dienst voor Economische Ontwikkeling in december 1975 gepubliceerde rapport *Statistiek arbeidsvolume en loonsommen in 1973*. Voor de beroepsbevolking maakt het binnen dit tijdsbestek niet uit of

Figuur 2

de bevolkingsprognose al dan niet te hoog ligt, omdat eventuele verschillen met de werkelijkheid tot uitdrukking komen in de leeftijdsgroep nul tot tien jaar.

Agrarische sector

Landbouw, tuinbouw en veeveelt maken slechts 0,3% uit van de totale werkgelegenheid. Veel mensen bewerken een knoek (stuk grond) voor eigen gebruik. Dit is niet in genoeg percentage begrepen. Men plant mais, bonen, pinda's, watermeloen e.d. en houdt wat kippen, schapen of geiten. De agrarische mogelijkheden zijn beperkt. De bodem is arm, veelal geaccidenteerd, stenig en in kleine arealen verdeeld, hetgeen mechanisering belemmert. De regenval is gering en het gehele jaar door waait er een harde passaatwind. Op het land werken is vermoedend vanwege het warme klimaat. Bovendien betaalt het slecht (gemiddeld dagloon: NAf. 13,27, in tabel 1 afgerond op NAf. 13). Een hogere beloning wordt mogelijk indien de overheid infrastructurele verbeteringen aanbrengt, waardoor de produktiviteit kan toenemen.

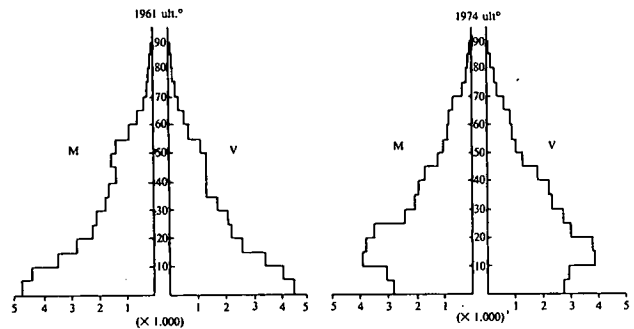
Vóór de komst van de aardolie-industrie kon een aloëboer zich een relatief goed inkomen verwerven. Nadien werd dit bedrijf onaantrekkelijk. Thans verbouwen nog slechts enkele oude mensen aloëplanten, zodat deze bedrijvigheid dreigt uit te sterven. De Aloë Balm Fabriek te Oranjestad verwerkt het produkt tot cosmetica. De aloëhoudende hars wordt geëxporteerd. Medio 1967 was het beplante aloë-areaal 1.500 ha, waarvan 500 ha in exploitatie en daarvan weer 300 ha oogstbaar. In 1974 was nog slechts 150 ha oogstbaar. De gemiddelde jaarlijkse export van aloëhars is vanzelfsprekend teruggelopen. De sprong in 1973 vindt haar oorsprong in een voorraadmutatie (zie tabel 3).

Tabel 3. Export van aloë

Jaar	Export (x 1.000 kg)	Jaar	Export (x 1.000 kg)
1908-34	gem. — 395	1970	gem. — 79
1939-42	.. 260	1971	.. 27
1962-66	.. 75	1972	.. 19
1969	.. 73	1973	.. 62

Het Israëliëse bureau Finkel & Finkel heeft in 1975 vastgesteld, dat op Aruba voldoende grond voor land- en tuinbouw geschikt is te maken om de lokale markt, inclusief de hotels te voorzien van hoogwaardige agrarische produkten. De werkgelegenheid zou hierdoor worden verbeterd,

Figuur 3

terwijl de resulterende importvervanging leidt tot deviezenbesparing. Het landbouwproefstation Santa Rosa heeft aangetoond dat het kan.

Industriële sector

Door de komst van de Lago Oil & Transport Co. Ltd. (Exxon Group) in 1924 is de bevolking verzevenvoudigd. Aan het eind van de jaren vijftig stagneerde de groei van de raffinaderij bij een capaciteit van 650.000 vaten per dag. De bevolking was in die periode juist sterk toegenomen (zie bevolkingspyramide). Lago ging over tot diepte-investeringen waardoor het aantal arbeidsplaatsen terugliep van 21.100 (1952) via 6.200 (1965) tot 1.568 (1974). Dit verklaart het hoge percentage werklozen (17,1%) in 1972. Sindsdien gaven de sterke expansie van het toerisme en de daarmee gepaard gaande bouwactiviteiten soelaas. De Weeks Group begint in maart 1977 in de zee bij Saba met proefboringen naar aardolie. Men vermoedt eveneens olie in de zee bij Curaçao en Aruba. Binnen enkele maanden zal Seagap hier seismografisch onderzoek verrichten.

Sinds 1975 draait de Lago-raffinaderij op verminderde capaciteit in verband met de teruggelopen vraag. Dit is van invloed op de eilandsontvangsten uit winstbelasting, welke van NAf. 45 mln. in 1974 zijn gedaald tot NAf.35 mln. in 1975. Voor 1976 is de winstbelasting begroot op NAf.36 mln. Aruba Chemical Industries NV te Balashi kreeg door de raffinaderij minder gas toegeleverd als grondstof voor haar ammoniakproduktie. Dit bedrijf zag zich gedwongen tegen hogere kosten gas te importeren. Tegelijkertijd daalden in 1976 de prijzen voor het eindprodukt ammoniak. Het sindsdien met verlies draaiende bedrijf werd per 30 april 1977 gesloten, waardoor voor haar 75 werknemers een oplossing gezocht dient te worden. Overigens draait Lago thans weer op volle capaciteit.

De bouwnijverheid is op Aruba bijzonder belangrijk voor de werkgelegenheid. Door de bouw van hotels en grote projecten als het in 1976 opgeleverde ziekenhuis ontstaan pieken. Op een klein gebied is het vrijwel niet te vermijden dat de bouw zich schoksgewijze ontwikkelt. Een veel gehoorde klacht van aannemers is, dat moeilijk aan personeel is te komen. Toch telt het eiland veel werklozen. Dit duidt op de wenselijkheid om de flexibiliteit van het aanbod van arbeid te vergroten door omscholing e.d.

Op het eiland bevindt zich sinds kort een vrije industriële en handelszone. Gegadigden kunnen fabrieksruimte huren. Bovendien wordt door middel van „tax-holidays” en andere maatregelen een vriendelijk commercieel klimaat geschapen. De onzekere economische- en politieke toekomst schrikt echter potentiële investeerders af. Toch zijn zes bedrijven in de vrije zone van start gegaan. Naast exportbedrijven wil de overheid importvervangende industrie aantrekken. Op Aruba woont echter ongeveer 27% van de Antilliaanse bevolking en op Curaçao 65%. Bij vestiging op Curaçao heeft men een grotere plaatselijke markt, waardoor een relatief kleiner gedeelte van het afzetvolume behoeft te worden verscheept dan ingeval men zich vestigt op Aruba, dat bovendien minder centraal ligt.

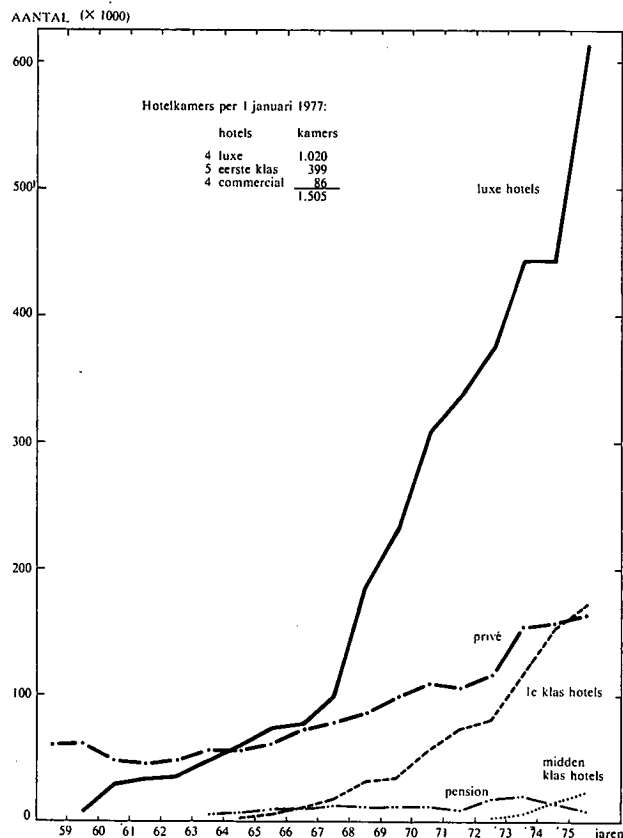
Dienstensector

Terwijl in de jaren zestig de aardolieaffinaderij in betekenis is afgenomen, begon het toerisme zich sterk te ontwikkelen. Thans vormt het de voornaamste pijler van de Arubaanse economie. Steeds meer buitenlanders, voornamelijk Amerikanen en Canadezen, bezoeken het eiland. De cijfers voor 1976 spreken voor zich: totaal bezoekers: 146.487 (128.852 in 1975); overnachtingen: 1.023.673 (886.192 in 1975). In 1976 deden 121 cruise-schepen Oranjestad aan; in 1975 100. De bezettingsgraad in de hotels bedroeg in oktober en november 1976 respectievelijk 81% en 91%. Naast de directe werkgelegenheid in de horecabranche vinden uitstralingseffecten plaats naar de sectoren handel, bouw, vervoer (taxi's), alsmede naar de overheid. Men schat dat ongeveer de helft van de bevolking bij het toerisme is betrokken. Het bestuur beraadt zich over de vergroting van het toeristisch kapitaal door aanleg van een golfcourse, natuurparken e.d.

Het toerisme heeft vooral sinds 1967 een geweldige groei doorgemaakt (zie figuur 4). De enorme uitbreiding van het aantal hotelkamers van 981 (1970) tot 1.505 (1975) maakt het voor het hotelmanagement steeds lastiger om geschikt personeel aan te werven. Terecht vreest men schaarste aan arbeidskrachten wanneer binnenkort het luxe Concorde hotel met liefst 502 kamers zijn poorten opent. Illustratief in dit verband is figuur 5 over de leeftijdsopbouw bij een representatief hotel. Het bedienend en keukenpersoneel is van jonge leeftijd. Doorstroming naar oudere leeftijdsgroepen vindt praktisch niet plaats, zulks in tegenstelling tot het huispersoneel en de staf. Dit houdt verband met psychologische drempels en kostenfactoren. Hetzelfde jonge leeftijds patroon vindt men terug bij de casino's. Derhalve beperkt niet slechts de aanleg, doch mede de leeftijd het reservoir waaruit men personeel kan recruter.

De inflatie heeft de exploitatiekosten van de hotels ongunstig beïnvloed, omdat voedselprijzen en lonen sterk zijn gestegen. Het prijsindexcijfers van de gezinsconsumptie is sinds december 1970 toegenomen van 100 tot 131,8 in april 1974. De index van de component voedings- en genotmiddelen is in die periode zelfs tot 164,1 gestegen. Een en ander hangt samen met de inflatoire druk in de industriële centra als gevolg van de gestegen aardolieprijzen, de tekorten aan voedsel in de wereld, de verhoogde transportkosten (lange aanvoerwegen). Een grote rol speelt tevens de vrij langdurige inzinking van het toerisme op Curaçao na de onlusten in 1969. Gezien de zeer open economie komen externe conjuncturele invloeden versterkt over. Sinds 1974 floreert het toerisme op

Figuur 4. Overnachtingen op Aruba (1 dag) (× 1.000)

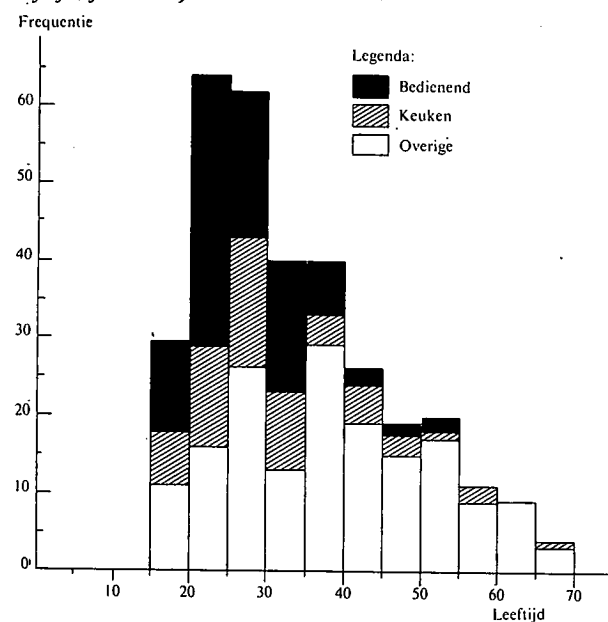

alle Antilliaanse eilanden. Het gunstiger economisch klimaat weerspiegelt zich in verminderde inflatie (10,5% in 1975 en ca. 5% in 1976 I). Als de economische situatie in de Verenigde Staten blijft verbeteren, zal deze trend van verminderde geldontwaarding waarschijnlijk aanhouden.

Status aparte

Nu Nederland over onafhankelijkheid spreekt, realiseert

Figuur 5. Personeel Aruba Caribbean Hotel (verdeling naar leeftijd, juli 1974)

1) Zie *The Journal of Commerce*, 24 januari jl., New York.

Jaarverslag van de Bank voor Internationale Betalingen: optimistisch

DRS. A. H. A. VAN DER MEER*

Op 13 juni jl. verscheen het 47e jaarverslag over de periode 1 april 1976-31 maart 1977 van de Bank voor Internationale Betalingen (BIB) te Bazel. In dit verslag wordt achtereenvolgens ingegaan op het verloop van het conjuncturele herstel, de problemen rond de aanhoudende inflatie en werkloosheid, de binnenlandse kredietmarkten en geldpolitiek, het internationale handels- en betalingsverkeer, de internationale geld- en kapitaalmarkten, de internationale reservepositie en de activiteit van de BIB zelf. Hoewel de BIB, op basis van de vele positieve economische ontwikkelingen, zoals een oplevende economische groei, afnemende inflatie en herstel van de wereldhandel niet pessimistisch is over de toekomst van de wereldeconomie, zien de prognoses van bijvoorbeeld de OESO er wel somber uit. Het feit dat enige belangrijke OESO-landen hun groeidoelstelling dit jaar niet zullen halen, de inflatie toeneemt en de betalingsbalanstekorten weer aangroeien, doet het vermoeden rijzen dat wat dit betreft de BIB iets te optimistisch is. In het onderhavige artikel zullen wij de hoofdpunten van het verslag aangeven en bespreken. Ook zal worden ingegaan op een aantal niet eerder gepubliceerde gegevens, met name op het terrein van de internationale financiële markten.

Aanpassingsproces

Voorafgaand aan de behandeling per hoofdstuk, legt de president van de BIB, Dr. J. Zijlstra, de nadruk op het feit, dat de grote economische problemen van deze tijd, te weten de chronische werkloosheid en de inflatie, niet zozeer om een korte termijn-, maar meer om een lange-termijnoplossing vragen. In dit verband wordt een onderscheid gemaakt tussen het noodzakelijke economische aanpassingsproces en de financiering van de aanhoudende betalingsbalansonevenwichtigheden. Ook

in 1976 waren de tekorten op de lopende rekening van de betalingsbalans van vele landen aanzienlijk, nadat er in 1975 een kentering ten goede op komst leek te zijn, zoals uit tabel I blijkt.

De reden hiervan ligt primair bij de onevenwichtige verdeling van de natuurlijke energiebronnen over de verschillende landen. Nu het tekort van de deficitlanden verder

*De auteur is medewerker bij de Stafgroep Internationaal Beleid van de Centrale Rabobank.

men zich op de Antillen uit zes (ei)landen te bestaan met grote verschillen in etnologisch, taalkundig en economisch opzicht. In feite vormen de Nederlandse Antillen een gekunstelde eenheid. In deze nucleus zou het grootste eiland, Curaçao gaan domineren. In het verleden heeft dit eiland steeds het beste begrip in Nederland ondervonden, omdat de contacten via Willemstad lopen, waar de Landsregering is gevestigd.

Op Aruba voelt men er niets voor om een tweederangs provincie te worden van Curaçao. Het Hoofd van de Dienst Arbeidszaken heeft eens het volgende gezegd: „Kijk, Nederland is een soort moederpiraat die toestaat dat het ene overzeese gebiedsdeel het andere overheerst. Van onze ruggen worden de riemen gesneden, waarmede wij Curaçao moeten voorttrekken. Als man kan ik dat niet dulden”. Deze Latijns-emotionele uitspraak geeft aardig aan hoe men denkt, zeker wat betreft de achterban van Betico Croes.

Bij de onafhankelijkheidswording speelt een tweede probleem. De Nederlandse Antillen zullen vanwege hun zeer open en kwetsbare economie minder dan de meeste landen economisch zelfstandig kunnen zijn. Aruba evenmin. Status aparte, zelfs in haar meest extreme vorm, maakt dus geen enkel verschil uit. Tenzij hierdoor Nederland haar hulp aan Aruba zou staken. De basis tot het opbouwen van een gezonde economie is niet aanwezig. Uit tabel I blijkt, dat delfstoffenwinning ontbreekt. Drinkwater wordt uit zee gewonnen en de brandstof voor elektriciteitswinning wordt van elders aangevoerd. Als neveneffect van het goedbetaalde werk bij LAGO en de hotels is het loonniveau gestegen (na Puerto Rico hebben de Nederlandse Antillen het hoogste per capita

inkomen). Het eiland Aruba heeft een kleine lokale markt. De infrastructuur brengt relatief hoge kosten met zich mede vanwege de eerder vermelde kleinschaligheid. Voor de goede orde zij hier herhaald, dat de economische omstandigheden voor de ABC-eilanden ongeveer gelijk liggen.

Wil een eigen constitutie voor Aruba als klein eiland naast Venezuela realiteitszin hebben, dan is een van twee voorwaarden essentieel: 1. samenwerkingsgemeenschap met de overige eilanden van de Nederlandse Antillen; 2. band met Nederland. Dit maakt het aannemelijk, dat het Arubaanse volk huiverig zal zijn voor een al te radicale politiek. De juridische adviseur van de Movimiento Electoral di Pueblo (MEP) geeft als zijn mening, dat discussie mogelijk is. In het dagblad *Amigoe* van 1 februari jl. schrijft hij: „De MEP is nog altijd voorstander van een volkenrechtelijke sui-generis samenwerking. Er moeten dan wel twee dingen geschieden: 1. verzoening tussen Curaçao en Aruba; 2. positieve houding van Nederland”.

In de vorige alinea komt naar voren, dat dan toch een samenwerkingsverband met de overige Antillen noodzakelijk is alsmede een niet al te snelle verbreking van de banden met Nederland. Hoe meer Aruba erin zal slagen haar eigen boontjes te doppen, des te sterker zal het staan in federatief verband. Alle delen van de Arubaanse bevolking zullen zich offers dienen te getroosten om de extra belastingen op te brengen, die nodig zijn om de eilandsbegroting een evenwichtiger karakter te geven. Thans is men nog in te sterke mate afhankelijk van ontwikkelingshulp.

A. G. M. Claassen

Tabel 1. Saldo lopende rekening betalingsbalans a)

(Bedragen in mrd. dollars)	1974	1975	1976
Groep van Tien plus Zwitserland	- 16,5	8,9	- 6,4
Andere industrielanden	- 18,4	- 20,6	- 22,6
Industrielanden	- 34,9	- 11,7	- 29,0
OPEC-groep	65	35	45
Niet-OPEC ontwikkelingslanden	- 25	- 32	- 20

a) Bron: Jaarverslag BIB 1976-1977, blz. 84.

is aangegroeid en het overschot bij de surpluslanden weer groter is geworden, zal men meer dan ooit bereid moeten zijn tot het voeren van een binnenlands aanpassingsproces, waaronder tevens een adequaat wisselkoersbeleid valt. De deficitlanden moeten het aanpassingsproces op gang zetten door middel van correcties in o.a. hun loon- en prijsniveau. De overschotlanden moeten bereid zijn om hun economie verder te laten expanderen en de gevolgen van de aanpassingen bij de tekortlanden te aanvaarden. Ter verbetering van de financieringsmogelijkheden van de tekorten, zullen er een aantal maatregelen moeten worden getroffen. Zo wordt gedacht aan een betere informatie aan het bankwezen over de positie van de debiteurlanden en een vergroting van de financieringsmogelijkheid via officiële kanalen. Mogelijkheden hier toe liggen onder meer bij de activering van het twee jaar geleden door de OESO-landen overeengekomen financiële steunfonds en bij het inschakelen van de BIB als intermediair tussen de particuliere kapitaalmarkten en het Internationale Monetair Fonds. Alleen wanneer de aanpassing en de financiering van de betalingsbalanstekorten op bevredigende wijze worden opgelost, kunnen de internationale economische problemen van inflatie en werkloosheid worden bestreden.

Conjunctuurverloop

In het verloop van de conjunctuurbeweging viel volgens de BIB na een aanvankelijk krachtig herstel in de eerste maanden van 1976, een teleurstellende zwakte te constateren. De reden van de opgetreden vertraging in het expansietempo, dat overigens van land tot land verschilde, moet o.a. worden gezocht in de schommelingen in de verschillende bestedingscategorïeën. Hierbij valt het op dat wellicht de grootste mutaties vallen te constateren in de ontwikkeling van de export en import.

In de meeste landen namen de investeringen in voorraden en uitrusting verder af en wel vooral daar waar ook de consumptieve bestedingen zwak waren. De werkloosheid en overcapaciteit waren dan ook vooral geconcentreerd in de investeringsgoederenindustrie. Bestudering van de oorzaken van de teruggang van het investeringstempo leert, dat een veelheid van factoren hiervoor verantwoordelijk is, waarbij zaken als een onvoldoende rendement, overcapaciteit, de hoge kapitaalkosten en een gebrek aan vertrouwen in de economie de boventoon voeren.

Het verslag gaat uitvoerig in op de economische ontwikkeling in de verschillende landen en concludeert dat de investeringsactiviteit alleen dan zal aanwakken wanneer de te verwachten winstgevendheid van nieuwe investeringen zal toenemen. Hiertoe is het vertrouwen nodig dat er economische groei zal optreden zonder een hernieuwd oplevende inflatie. Aangezien een betere werkgelegenheids-situatie een gestage economische groei vereist en deze groei op haar beurt afhankelijk is van een groeiend investeringsvolume, zullen de regeringen van de verschillende landen dan ook een zodanig economisch klimaat moeten scheppen dat de ondernemers voldoende vertrouwen in een groei op lange termijn krijgen.

Het feit, dat volgens de jongste OESO-prognoses de

inflatie in de 24 aangesloten westerse industrielanden gemiddeld 7,8% zal bedragen tegen 7,5% in 1976, is wat dit betreft niet erg hoopvol en benadrukt de noodzaak van een aanpassingsproces. Een andere bron van onzekerheid ligt in de flexibiliteit van de wisselkoersen, daar dit een additionele bron van prijs- en marktonzekerheid vormt.

Inflatie

Wat het inflatievraagstuk betreft, wordt op drie hoofdoorzaken nader ingegaan, te weten de prijsontwikkeling op de internationale goederenmarkt, de wisselkoersfluctuaties en binnenlandse inflatievormen zoals bestedings- en kosteninflatie. Van deze drie factoren wordt op de relatie welke er bestaat tussen de aanwezigheid van een flexibel wisselkoerssysteem en de mate van binnenlandse inflatie dieper ingegaan. Volgens de BIB bestaat er een duidelijk causale relatie tussen de overgang naar zwevende wisselkoersen en de toename van de inflatoire impulsen. Bijgaande grafieken (figuur 1) van de situatie in Duitsland en Zwitserland enerzijds en Italië en Groot-Brittannië anderzijds brengen dit ook duidelijk in beeld.

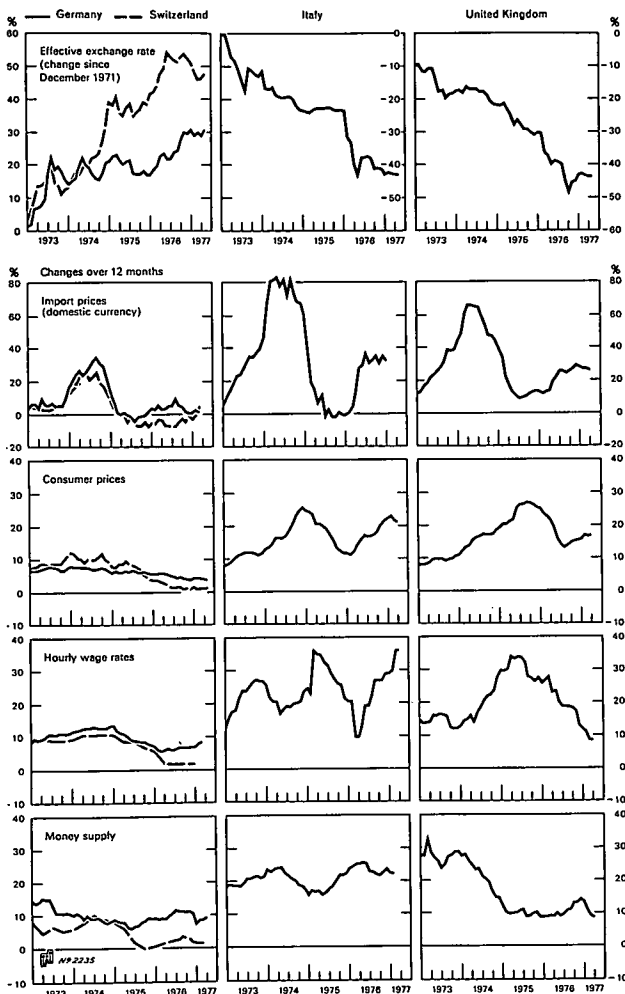
Sedert begin 1973 zijn vele landen overgegaan van een situatie van vaste wisselkoersen naar een systeem van flexibele wisselkoersen. Hierdoor verviel grotendeels de verplichting van de centrale banken om in sterke mate op de internationale valutamarkten te interveniëren ten einde de koers van de valuta binnen nauwe grenzen te houden. De individuele landen werden nu verantwoordelijk voor hun eigen binnenlandse monetair situatie. De mate waarin men deze verantwoordelijkheid aankon, liep van land tot land uiteen, afhankelijk van de nationale omstandigheden. Het gevolg was, dat landen met een anti-inflatoire inslag, welke veelal een sterke kwantitatieve monetair politiek voeren, als nevenprodukt van de appreciatie van hun valuta een relatieve verandering in koopkrachtpariteit ervaren. Door de, in eigen valuta gemeten, lagere prijzen van de goederen op de internationale markten, werd zodoende een bijdrage geleverd ter beteugeling van de binnenlandse prijsinflatie.

In het andere geval ondervonden landen, welke niet in staat waren de inflatie daadwerkelijk te bestrijden, de gevolgen van een depreciatie/inflatiepiraal, waarbij een verdere depreciatie tot een overeenkomstige binnenlandse inflatoire impuls aanleiding gaf. De bevestiging van deze theorie valt te constateren in landen als Duitsland, Zwitserland, Groot-Brittannië en Italië. In de twee eerstgenoemde landen bleef de groei van de geldhoeveelheid en de toename van de lonen beperkt in de jaren 1973-1974, terwijl toentertijd internationaal een sterke prijsstijging viel te constateren. De stijging van importprijzen was, gemeten in de eigen valuta, in deze landen veel geringer dan in Groot-Brittannië en Italië, waar wel een scherpe toename van de geldhoeveelheid optrad in de tijd dat de valuta aanzienlijk deprecieerde.

Handels- en betalingsverkeer

Op het gebied van het internationale handels- en betalingsverkeer viel het afgelopen jaar, ondanks het aanhouden van de grote betalingsbalanstekorten, een aantal hoopvolle tekenen te bespeuren. Zo leidde het op gang gekomen economisch herstel in de industrielanden een herleving van de wereldhandel in. In reële termen groeide de wereldhandel in 1976 met 11,5% tegen een afname van 4,5% in 1975. Een tweede positief punt is dat de betalingsbalanspositie van een aantal landen momenteel verbetert, terwijl ook de financiering van de tekorten minder problemen gaat opleveren. Worden deze positieve beelden evenwel naast de jongste prognose van de OESO voor de komende

Figuur 1. Wisselkoersen, prijzen, lonen en de geldhoeveelheid

Bron: Jaarverslag BIB 1976-1977, blz. 39.

12 maanden geplaatst, waarin o.a. wordt gesproken van een tragere economische groei en verder groeiende betalingsbalanstekorten, dan rijst de vraag of dit optimisme hier wel op zijn plaats is. Voor de voornaamste industrielanden staat de OESO-prognose in tabel 2.

Tabel 2. Saldo lopende rekening betalingsbalans (in mrd. dollars)

	(BIB) 1976	(OESO) 1977
Duitsland	3.0	1.5
Nederland	2.4	1.8
Japan	3.7	6.0
Vereinigde Staten	-0.6	-10.0
Frankrijk	-5.7	-5.5
Groot-Brittannië	-2.5	0.0
Canada	-4.4	-4.0
Italië	-2.9	-1.0
Zweden	-2.5	-2.0
Zwitserland	3.4	4.0

De landen van de OPEC-groep boekten in 1976 een overschot van \$ 45 mrd. op de lopende rekening van hun betalingsbalans. Van dit bedrag werd ruim \$ 35 mrd. in het buitenland belegd, waarvan \$ 10,6 mrd. in de vorm van bankdeposito's en geldmarktbeleggingen, terwijl \$ 24,7 mrd. op lange termijn werd belegd in de vorm van bilaterale arrangementen, leningen aan internationale organisaties, Amerikaans en Engels overheidspapier en deelnemingen. Het betalingsbalanstekort van de niet-OPEC-ontwikkelingslanden liep in 1976 met \$ 12 mrd. terug

tot \$ 20 mrd. Dit tekort kon worden gedekt door middel van officiële hulpverlening en schenkingen ten bedrage van \$ 12 mrd. en het aantrekken van particulier kapitaal.

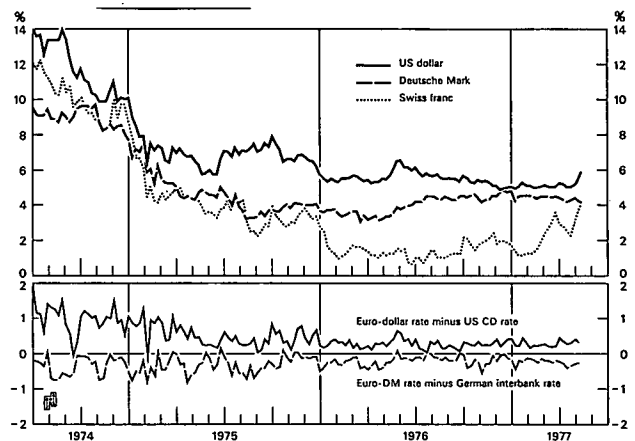
Internationale financiële markten

Voor de internationale financiële markten betekende 1976 een topjaar. De grote financieringsnoden voortspuitend uit de betalingsbalanstekorten, de zwakke binnenlandse kredietvraag en het ruime aanbod van nieuwe middelen, leidden te zamen tot een groei in de internationale kredietverlening van ongeveer \$ 95 mrd. tegen \$ 57 mrd. in 1975. Van dit bedrag werd \$ 70 mrd. ofwel 74% verstrekt in de vorm van internationale bankkredieten en \$ 28,5 mrd. via de euro- en foreign bondmarkt (nettobedrag aan nieuwe emissies).

In 1975 waren deze cijfers respectievelijk 70% en 30%. De internationale bankkredieten werden verstrekt door banken uit de Europese landen van de Groep van Tien en Zwitserland (53%), banken in Canada en Japan (5%), banken in de Verenigde Staten (20%) en branches van Amerikaanse banken in de off-shore centra Bahamas, Cayman Islands, Panama, Hongkong en Singapore (22%).

De door Europese banken verstrekte kredieten vonden voor in totaal \$ 47,2 mrd., ofwel 85% plaats in de vorm van eurokredieten. Het totale bedrag aan uitstaande eurokredieten kwam hiermee per ultimo 1976 uit op ongeveer \$ 247 mrd. tegen \$ 205 mrd. per december 1975. Ondanks dit grote volume, was er in de voornaamste sectoren van de eurovalutamarkt sprake van een relatieve rust op het rentefront. Figuur 2 brengt dit duidelijk in beeld.

Figuur 2. Interbancaire tarieven van 3 maanden eurovaluta-deposito's en het verschil met de binnenlandse tarieven, woensdagnoteringen, in procenten per jaar.

Bron: Jaarverslag BIB 1976-1977, blz. 39.

De tarieven volgden nauw de rentetrend welke op de binnenlandse markten tot stand kwam. Alleen in de kleinere sectoren, met name de eurofranse frank-, de eurogulden- en eurosterlingsector, traden rentefluctuaties op tijdens de perioden van speculatieve aanvallen tegen deze valuta.

Het grote aandeel van het bankwezen in de internationale kredietverlening roept de vraag op in hoeverre de internationale banken bereid zijn nog langer genoeg te nemen met een aanzwellende risicofactor. Een vraag die des te meer van belang is, daar deze vorm van kredietverlening nog steeds een groeiende tendens vertoont. Er zijn ook weinig tekenen welke wijzen in de richting van een afname nu de betalingsbalanstekorten nog steeds voortduren. Wel treedt er een verschuiving op in de aard van het risico doordat de kredietverlening aan parti-

Tabel 3. Internationale bonduitgiften a)

Borrowing countries or areas	Years	Euro-bond issues				Foreign issues			
		Total	of which			Total	of which		
			US dollars	Deutsche Mark	Private placements		in United States	in Switzerland	Private placements
in millions of US dollars									
Western Europe	1974	1,430	430	370	800	1,400	360	650	1,130
	1975	4,570	1,350	1,770	1,450	2,840	840	1,760	1,360
	1976	5,440	3,750	1,200	850	4,860	1,180	3,210	2,730
Canada	1974	440	380	—	350	1,960	1,930	30	800
	1975	1,150	610	—	310	3,380	3,100	280	830
	1976	3,010	1,570	40	150	5,870	5,530	340	3,850
United States	1974	110	100	—	10	80	—	80	30
	1975	310	220	—	80	140	—	40	120
	1976	410	400	—	120	30	—	—	30
Other developed countries b)	1974	330	220	110	10	150	30	120	130
	1975	2,220	1,340	700	610	1,010	380	600	650
	1976	2,070	1,510	510	310	1,480	690	790	660
Rest of the world c)	1974	140	120	—	10	790	650	20	520
	1975	470	230	80	150	490	460	20	240
	1976	1,040	450	300	160	810	600	110	200
International institutions	1974	2,070	1,830	160	1,780	3,410	620	90	2,650
	1975	1,480	1,060	340	840	3,980	1,980	670	1,340
	1976	2,960	2,050	730	1,710	4,960	2,270	770	1,650
Total issues placed	1974	4,520	3,080	640	2,960	7,790	3,590	990	5,260
	1975	10,200	4,810	2,890	3,440	11,830	6,760	3,370	4,540
	1976	14,930	9,780	2,780	3,300	18,010	10,270	5,220	9,120

Bron: Jaarverslag BIB 1976-1977, blz. 117.

a) Based on IBRD and OECD sources.

b) Australia, Japan, New Zealand and South Africa.

c) Including eastern European countries.

culiere ondernemingen vermindert ten gunste van overheids-instituten of kredieten met overheidsgarantie. Hoewel de commerciële risico's van het bankwezen hierdoor verminderen, ontstaat er een overeenkomstige stijging van de landenrisico's. Deze risico's zouden in belangrijke mate verkleind kunnen worden, wanneer de banken over betere informatie over het betreffende land beschikken. Dit betreft o.a. de economische positie van het betreffende land, een overzicht van kredieten door andere banken of instellingen verstrekt en een beter inzicht in de structuur van de schuldpositie.

Nu is dit een onderwerp dat de laatste tijd meer in de belangstelling heeft gestaan. Tijdens de 24e internationale monetaire conferentie welke de laatste week van mei in Tokio werd gehouden, kwam het ter sprake en ook bij het IMF staat het informatieprobleem sterk in de aandacht.

Een door Dr. J. Zijlstra gesuggereerde oplossing om de risico's voor het bankwezen te verminderen is dat de BIB op de markt gelden aantrekt en deze middelen vervolgens ter beschikking stelt van het Internationale Monetaire Fonds. Op zijn beurt kan het IMF dan kredieten verstrekken aan landen welke met betalingsbalansmoeilijkheden kampen. Door de gelden op deze wijze te verstrekken, wordt het risico voor het bankwezen vermindert en wordt tegelijkertijd het noodzakelijke aanbod van middelen veilig gesteld.

De BIB zelf werkt aan het verspreiden van zoveel mogelijk informatie over de debiteurlanden door ieder kwartaal de eurovorderingen en euroverplichtingen van het bankwezen te publiceren. Men is voornemens hieraan een opgave van de vorderingen en verplichtingen naar de vervalltermijnen toe te voegen op een wijze zoals al eerder door de Federal Reserve Board en de Bank of England geschiedde.

Onlangs stuurde de BIB daarom alle internationale banken een document met de schuldpositie van 148 landen, compleet met vervaldata. De data zijn afkomstig van de commerciële banken en worden via de landelijke centrale

banken door de BIB verspreid. Een dergelijke methode wordt ook gehanteerd bij de opstelling van de kwartaal-overzichten van de eurovorderingen en euroverplichtingen van de banken. Uit dit schema blijkt bijvoorbeeld dat Brazilië dit jaar weliswaar 28% van zijn schuld aan de internationale banken ten bedrage van \$ 18,46 mrd. moet terugbetalen, maar hiertoe genoeg middelen bezit in de vorm van niet-gebruikte kredietfaciliteiten en deposito's. Alhoewel het overzicht alleen de schuld aan het bankwezen in de voornaamste landen omvat, is het een stap verder in de richting van meer informatie over de debiteurlanden.

Op de internationale obligatiemarkten viel een dusdanige activiteit te bespeuren, getuigt tabel 3, dat 1976 een nieuw recordjaar vormde. Bezien we de voorlopige cijfers over het eerste halfjaar 1977, dan blijkt dat voor het equivalent van ongeveer \$ 5 mrd. aan foreign bonds is geëmitteerd en voor ongeveer \$ 8 mrd. aan eurobonds. Het totale emissieresultaat bedroeg derhalve \$ 13 mrd. in de eerste helft van dit jaar. Weliswaar was de activiteit in de eurobondsfeer succesvol, maar de foreign-bond-emissies liepen, vooral in de Verenigde Staten, terug als gevolg van een verminderde vraag van Canadese debiteuren. De eind mei ingezette stijging van de Amerikaanse geldmarkttarieven leidde tot een geringer beroep op de internationale kapitaalmarkt. In de loop van juni had de markt zich aan deze ontwikkeling aangepast en keerde de activiteit weer terug. De indruk bestaat evenwel dat het totaalcijfer over heel 1977 iets bij het recordjaar 1976 zal achterblijven.

Een nadere analyse van de cijfers over 1976 leert dat het gunstige marktklimaat tot een scherpe stijging van het gemiddelde emissiebedrag leidde. Het leningbedrag van de gemiddelde eurodollarbond kwam op bijna \$ 50 mln. uit. De gemiddelde looptijd bleef nagenoeg gelijk op ruim 8 jaar. De belangrijkste sector in de eurobondmarkt bleef de US-dollarsector: het aandeel liep op van 47% in 1975 tot 65% in 1976. Ook de eerste helft van dit jaar is het aandeel ongeveer 65%. De Duitse-marktsector verloor terrein en ging van 28% in 1975 naar 19% in

1976 en ruim 20% in het eerste halfjaar 1977. De andere sectoren waren aanzienlijk geringer in omvang. Zo viel de guldensector terug van 6 naar 3% en waren er praktisch geen emissies meer welke luidden in de Europese Reken-eenheid.

Internationale monetaire systeem

In het hoofdstuk waarin de internationale monetaire gebeurtenissen worden weergegeven, gaat het jaarverslag naast een beschrijving van de ontwikkelingen op de internationale valutamarkten, de interventiepolitiek en de goudmarkt vooral op twee items dieper in: het in goede banen houden van de wisselkoersen en de problemen rond de voorziening in internationale liquiditeiten.

De gang van zaken op de internationale valutamarkten was in de verslagperiode zodanig dat de centrale banken regelmatig en in sommige gevallen voor forse bedragen, hebben moeten interveniëren, ten einde de koersvorming binnen de door hen gewenste grenzen te houden. Wat dit betreft kunnen de landen van de Groep van Tien, inclusief Zwitserland, in twee groepen worden verdeeld. In de eerste groep landen beperkt de interventiepolitiek zich tot het aanbrengen van geringe wijzigingen in de dagelijkse koersvorming, terwijl de tweede groep zodanig in de markt opereert dat de officiële reservepositie aanzienlijk muteert. Tot de eerste groep landen behoren de Verenigde Staten en Canada tot aan de verkiezingen in november 1976.

De andere landen van de Groep van Tien, inclusief Zwitserland, maken deel uit van de tweede groep. Duitsland vormde in zoverre een uitzondering dat de interventies gering waren wat de Duitse mark/dollarkoers betreft en groot ten aanzien van de andere deelnemers aan het Europese wisselkoersarrangement. Volgens een recente opgave van de Federal Reserve Bank van New York is van februari tot en met april van dit jaar voor in totaal \$ 20 mrd. door de centrale banken geïnterveneerd. Sedert maart 1973, toen het systeem van flexibele wisselkoersen in ruime mate werd ingevoerd, hebben de centrale banken ter waarde van \$ 192 mrd. steunaankopen op de internationale valutamarkten verricht.

Ten aanzien van de interventies door de centrale banken, pleit de BIB voor een wisselkoers-systeem van „managed floating”, daar de koers door te veel factoren wordt bepaald. Vergelijking van het verloop van de wisselkoers van de Amerikaanse dollar en de Duitse mark toont aan dat er sedert 1973 grote schommelingen in de dollar/Duitse markkoers zijn opgetreden.

Daar de inflatiegraad in deze landen ongeveer vergelijkbaar was, kan de oorzaak hiervan volgens de BIB niet alleen in het verschil in renteniveau liggen, maar vooral in externe gebeurtenissen zoals de oliecrisis en de ineenstorting van het Bretton-Woods-systeem in maart 1973. Om deze reden kunnen er geen nadelen zijn verbonden aan interventiemaatregelen waardoor deze schommelingen worden gladgestreken. Dit geldt te meer daar een wisseling in de dollar/Duitse markkoers niet alleen voor andere landen gevolgen heeft, maar ook binnenslands, bijvoorbeeld de investeringsbesluitvorming beïnvloedt. De voorstanders van een vrije koersvorming, zoals de Verenigde Staten, beweren dat de interventies verhinderen dat de wisselkoers een geschikte rol in het economische aanpassingsproces speelt. Op deze wijze blijven de betalingsbalansonevenwichtigheden voortduren. De tegenstanders menen dat er geen realistische en stabiele wisselkoersen kunnen ontstaan, daar de koers door een veelheid van factoren wordt beïnvloed, zoals de betalingsbalanssituatie en de structurele positie van het land als netto importeur of exporteur van kapitaal. Voor beide standpunten valt wat te zeggen. Een continu stabiele wisselkoers is bij grote verschillen in inflatietempo niet te realiseren. Vaak ook is een onjuiste

binnenlandse economische politiek de reden hiervan.

De BIB concludeert dat met het oog op het huidige internationale monetaire systeem voor de meeste landen het systeem van volledige flexibele wisselkoersen niet haalbaar is en in landen waar het wel haalbaar is, het niet altijd de beste politiek is. Een systeem van „managed floating” blijft daarom een noodzakelijk bestanddeel van een gezonde economische politiek, zodat de meeste landen reserves voor dit doel moeten blijven reserveren. De hoeveelheid internationale reserves (goud, sleutelvaluta, IMF reserve-positie en Special Drawing Right's) is in 1976 in vergelijking met 1975 fors gestegen. De totale toename bedroeg \$ 30,5 mrd. tegen \$ 6,9 mrd. het jaar ervoor.

De grote groei werd vooral door twee factoren veroorzaakt. Op de eerste plaats vond er een vermindering plaats van het gezamenlijke tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans van de niet-OPEC-ontwikkelingslanden, terwijl de kapitaalimport (inclusief leningen bij het bankwezen) van deze landen ongewijzigd bleef.

Tabel 4. Veranderingen in de wereldreserves 1974-1976 a)

Areas and periods	Gold	Foreign exchange	IMF reserve positions	SDRs	Total
in millions of US dollars					
Group of Ten + Switzerland					
1974	+ 520	+ 1,735	+ 1,745	+ 390	+ 4,390
1975	- 1,605	+ 945	+ 1,620	- 230	+ 730
1976	- 260	+ 5,650	+ 4,340	+ 15	+ 9,745
Amounts outstanding at end-1976	33,555	70,535	12,715	7,775	124,580
Other developed countries					
1974	+ 55	- 2,590	- 145	- 215	2,895
1975	- 220	- 1,335	- 355	- 90	- 2,000
1976	- 240	+ 690	+ 400	- 125	+ 725
Amounts outstanding at end-1976	3,965	21,695	1,065	740	27,465
Developing countries other than oil-exporting countries					
1974	- 50	+ 3,075	- 155	+ 5	+ 2,875
1975	- 80	- 1,430	- 100	- 215	- 1,825
1976	- 10	+ 11,030	- 130	- 110	+ 10,780
Amounts outstanding at end-1976	2,100	35,500	480	1,140	39,220
Total oil-importing countries					
1974	+ 525	+ 2,220	+ 1,445	+ 180	+ 4,370
1975	- 1,905	- 1,820	+ 1,165	- 535	- 3,095
1976	- 310	+ 17,370	+ 4,610	- 220	+ 21,250
Amounts outstanding at end-1976	39,620	127,730	14,260	9,655	191,265
Oil-exporting countries					
1974	+ 50	+ 31,040	+ 1,945	+ 40	+ 33,075
1975	- 50	+ 7,310	+ 2,785	- 50	+ 9,995
1976	+ 55	+ 8,010	+ 1,215	+ 20	+ 9,300
Amounts outstanding at end-1976	1,505	59,050	6,350	400	67,305
All countries					
1974	+ 575	+ 33,260	+ 3,390	+ 220	+ 37,445
1975	- 1,955	+ 5,490	+ 3,950	- 585	+ 6,900
1976	- 455	+ 25,380	+ 5,825	- 200	+ 30,550
Amounts outstanding at end-1976	41,125	186,780	20,610	10,055	258,570

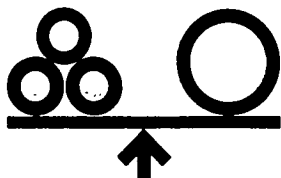
a) Inclusief valutaveranderingen.

Bron: Jaarverslag BIB 1976-1977, blz. 139.

De grootste toename in reservepositie boekten Brazilië (\$ 2,5 mrd.), India (\$ 1,7 mrd.), Korea (\$ 1,4 mrd.) en Argentinië (\$ 1,2 mrd.).

Op de tweede plaats boekten de industrielanden een toename van hun reserves. Weliswaar nam het gezamenlijke tekort op de lopende rekening toe, maar dit was vooral te wijten aan de Verenigde Staten. De deficitlanden namen in versterkte mate leningen op, waardoor de Groep van Tien landen, inclusief Zwitserland zijn reservepositie met \$ 9,7 mrd. zag verbeteren.

A. H. A. van der Meer

Bankwetgeving

DRS. A. D. DE JONG*

De afgelopen jaren zijn in ons land verschillende wetsontwerpen ingediend, die betrekking hebben op het bankwezen of daarmee belangrijke raakvlakken hebben. Hierbij is te denken aan de nieuwe Wet toezicht kredietwezen, de Wet financiële betrekkingen buitenland en de Noodwet financieel verkeer maar ook aan de Wet registratie onderhandse kapitaalmarkt en het initiatiefwetsontwerp-Vondeling c.s. Maar niet alleen op nationaal vlak is sprake van een toegenomen belangstelling van de wetgevers voor het bankwezen. Ook op Europees niveau is de Europese Commissie op dit gebied actief. Na een eerste voorstel voor een Europese bankwetje broedt men in Brussel op de harmonisatie van consumptief-krediet-wetgevingen, risico-centrales en garantieregelingen voor toevertrouwde gelden. Zonder uitvoerig in te gaan op de details van de betreffende ontwerpen zal in dit artikel nader worden bekeken wat er op het gebied van bankwetgeving in Den Haag en Brussel op stapel staat.

Wet toezicht kredietwezen

De nieuwe Wet toezicht kredietwezen (WTK) is op 17 februari jl. door de Tweede Kamer aangenomen en ligt nu aan de overzijde van het Binnenhof. De belangrijkste punten van de nieuwe WTK, die dient ter vervanging van een naamgenoot uit 1956, zijn de invoering van het vergunningstelsel voor kredietinstellingen, een beperkt toezicht op „near-banks” en kapitaalmarktinstellingen (o.a. hypotheekbanken) en de toetsing door de minister van Financiën van fusies en deelnemingen van kredietinstellingen 1).

Tijdens de openbare behandeling in de Tweede Kamer werd tevergeefs gepleit voor een volledig toezicht op de kapitaalmarktinstellingen, zodat deze ook onder een eventuele kredietrestrictie zouden vallen. De minister was hiertoe echter op monetair-theoretische gronden niet bereid. De zuiverheid van het monetaire denken prevaleerde boven de gelijkheid van concurrentieverhoudingen tussen kredietverlenende instellingen, met als gevolg dat banken wél en hypotheekbanken niet onder kredietrestricties zullen vallen.

Het belangrijkste aangenomen amendement bij de nieuwe WTK betreft de bevoegdheden van de minister van Financiën. De toetsing van fusies en deelnemingen van kredietinstellingen aan „andere overwegingen van algemeen belang”, waarmee werd vooruitgelopen op

een algemene wettelijke regeling voor een preventieve materiële fusietoetsing door de overheid, is uitgesteld tot een tijdstip waarop meer zicht zal zijn verkregen op de inhoud van het criterium „algemeen belang”. Hierbij wordt gedacht aan de komende fusiewetgeving.

Ook zonder de toetsing aan het algemeen belang is echter al sprake van een grotere rol voor de minister van Financiën, omdat hij fusies en deelnemingen wel zal toetsen aan het criterium van een ongewenste machtsconcentratie. Dit kan de minister overigens in een moeilijke positie plaatsen, omdat hij toch ook enigszins betrokken is bij de overheidsgebeddiensten, die in toenemende mate met de banken concurreren, waardoor de overheid ook zelf een marktpartij is geworden.

Het was overigens opmerkelijk hoe bij het debat in de Tweede Kamer enkele financiële specialisten ook op literair en taalkundig gebied hun mannetje stonden. Citaten van Marnix Gijsen en Ed Hoornik vlogen daarbij door de vergaderzaal. Voor het probleem van de „near-banks” werden althans twee taalkundige oplossingen aan de hand gedaan, namelijk het woord „schier-bank” en „ten naaste bij-bank”.

Geen haastwerk

De toegenomen belangstelling van de wetgevers voor het bankwezen wil

overigens niet zeggen, dat de wetsontwerpen nu ook een hoge prioriteit genieten. Het is opvallend hoe lang het duurt, voordat de weg naar de *Staatscourant* is afgelegd, om van het *Publikatieblad* van de Europese Gemeenschappen nog maar niet te spreken.

Alle wetsontwerpen, die hierboven werden genoemd hebben gemeen, dat de behandeling in het nationale parlement of de Europese Raad van ministers nog niet is afgesloten. De nieuwe Wet toezicht kredietwezen nadert nu de eindstreep, maar het eerste ontwerp dateert van eind 1970. Het ontwerp van de Wet financiële betrekkingen buitenland ging medio 1972 van start. De Noodwet financieel verkeer is dan nog relatief kort in de race, namelijk vanaf eind 1975. Voor het wetsontwerp Registratie onderhandse kapitaalmarkt moet men, evenals voor de nieuwe Wet toezicht kredietwezen, teruggaan tot eind 1970. Het wetsontwerp-Vondeling c.s. is de nestor van het gezelschap: het dateert van medio 1970.

Op Europees vlak gaat het niet veel harder, want de eerste aanzet tot een Europese bankwet ligt al sinds eind 1974 bij de Ministerraad. Andere ontwerpen zijn sindsdien niet ingediend.

Op het gebied van de bankwetgeving kan dus zeker niet worden gesproken van haastwerk, wat op zich positief moet worden gewaardeerd. Er zijn overigens vele oorzaken voor de langdurige behandeling aan te geven. Het nationale parlement wordt overstelpt met wetsontwerpen en beleidsnota's. Op grond van veranderde inzichten vinden soms tussentijdse wijzigingen in de wetsontwerpen plaats, die van de parlementariërs een hernieuwde afweging vragen. Ook het nogal technische karakter van de bankwetgeving leidt ertoe dat de publieke belangstelling voor deze ont-

*De auteur is medewerker van het Economisch Bureau van de AMRO-bank te Amsterdam. Het artikel is geschreven à titre personnel.

1) Voor meer informatie over de nieuwe WTK zie o.a. A. D. de Jong, Vernieuwing van de WTK, *ESB*, 19 november 1975 en de daarin aangehaalde literatuur.

werpen gering is, wat de parlementaire behandeling over het algemeen niet bespoedigt. Bij de Europese bankwetgeving speelt uiteraard een rol, dat het Brussels élan sterk is verminderd met het in de (verre) toekomst verdwijnen van de Economische en Monetaire Unie.

Wet financiële betrekkingen buitenland

De Wet financiële betrekkingen buitenland (WFBB) dient ter vervanging van het Deviezenbesluit 1945, een overblijfsel van de bijzondere wetgeving van kort na de oorlog. De WFBB gaat uit van een positief systeem, waarbij alles in principe is toegestaan, tenzij het expliciet wordt verboden. Dit in tegenstelling tot het negatieve systeem, dat ten grondslag ligt aan het Deviezenbesluit, waarbij alles is verboden, tenzij er een vergunning wordt verleend. In tijden van deviezenschaarste is een negatief systeem niet onbegrijpelijk, maar toen de deviezenreserves weer toenamen en het financiële verkeer met het buitenland werd geliberaliseerd, kwamen de negatieve kanten van een negatief systeem steeds meer naar voren. Door het grote aantal vrijstellingen groeide ook het aantal vergunningen, waardoor het Deviezenbesluit steeds onoverzichtelijker werd.

De WFBB bevat een beperking van de bestaande bevoegdheden tot drie onderwerpen, namelijk bescherming van de binnenlandse kapitaalmarkt (o.a. tegen buitenlandse emissies), bescherming van het binnenlandse monetaire beleid (tegen bijv. kredietopname in het buitenland) en bescherming van de monetaire reserves (zowel tegen omvangrijke wegstroming als toestroming van kapitaal) 2).

Met de Memorie van Antwoord is in januari jl. ook een nota van wijzigingen ingediend, waardoor de positie van de minister van Financiën verder is versterkt. Ten aanzien van de bescherming van de binnenlandse kapitaalmarkt was eerst bepaald dat De Nederlandsche Bank (DNB) voorschriften kon geven, terwijl de minister alleen zeer algemene richtlijnen kon geven. In het gewijzigde ontwerp zal DNB echter voor deze voorschriften de goedkeuring van de minister nodig hebben, waardoor deze zijn greep op de praktische uitvoering van het deviezenbeleid heeft versterkt.

Bij de bescherming van de monetaire reserves tegen kapitaalvlucht en -toevloed kon de minister in het oorspronkelijke ontwerp maatregelen treffen bij ministeriële beschikking met een duur van ten hoogste één jaar. Binnen twee maanden moest een wetsontwerp worden ingediend ter bekrachtiging hiervan of anders verviel de beschikking. In het gewijzigde ontwerp moet nu juist het parlement binnen een maand de wens te kennen geven dat er een wetsontwerp ter bekrachtiging wordt ingediend. Hetzelfde zal gelden bij verlenging van de

beschikking. Waar in het vorige ontwerp nog sprake was van een afgewogen combinatie van slagvaardigheid én nadrukkelijke goedkeuring van een ingrijpen in het normale financiële verkeer, wordt in het gewijzigde ontwerp de „stiltzweigende” goedkeuring door het parlement wel erg bevorderd.

Overigens worden in afwachting van de inwerkingtreding van de WFBB per 1 september a.s. de deviezenvoorschriften al sterk vereenvoudigd. Dit wil niet zeggen dat de bestaande voorschriften worden versoepeld, maar wel dat deze overzichtelijker worden. Een groot aantal transacties is dan niet langer vergunningsplichtig, maar blijft wel meldingsplichtig, zodat er in de formulierenwinkel nog geen sprake is van een opruiming.

Noodwet financieel verkeer

De Noodwet financieel verkeer (NFV) maakt voorzieningen mogelijk voor het financiële verkeer in „buitengewone omstandigheden” (zoals bijv. oorlog, oorlogsgevaar, ernstige natuurrampen en nucleaire ongevallen). Dit betreft zowel het binnenlandse financiële verkeer als het financiële verkeer met het buitenland.

Er is dan ook een duidelijke samenhang tussen WTK, WFBB en NFV in die zin dat de WTK en de WFBB bedoeld zijn voor normale en de NFV voor abnormale omstandigheden. Het huidige Deviezenbesluit kan echter in beide situaties dienst doen, zodat de voorgenomen vervanging van dit besluit door de WFBB bij voorkeur zal plaatsvinden nadat de NFV is aangenomen, omdat anders een lacune zou ontstaan t.a.v. het financiële verkeer met het buitenland in buitengewone omstandigheden.

Aangezien te verwachten valt dat in bedoelde „buitengewone omstandigheden” er een grote behoefte zal ontstaan aan contant geld, zijn maatregelen voorzien om de opvragingen in contanten bij banken en levensverzekeringsmaatschappijen te beperken (moratoria). Aan de andere kant kan er noodgeld worden ingevoerd (van overheidswege), terwijl oppotting en omsmelting van bestaande of noodmunten kan worden verboden. Het gebruik van „hulpgeld” (niet van overheidswege in circulatie gebrachte betaalmiddelen, zoals penningen, bonnen, zegels, wellicht ook sigaretten?) kan ook worden verboden.

De kredietverlening door de banken kan worden beperkt door deze afhankelijk te stellen van vergunningen, te verlenen door de minister of bijvoorbeeld DNB. Ook wordt de mogelijkheid open gehouden van selectieve kredietmaatregelen (bijv. voor oorlogsdoeleinden). Er is geen overleg voorzien met de representatieve organisaties, omdat dit een

slagvaardig beleid in de weg zou staan. Men zou zich echter kunnen indenken dat deze organisaties, indien mogelijk, wel worden geraadpleegd, zonder dat de minister nu een „in-overeenstemming-procedure” behoeft te hanteren, zoals deze voor normale omstandigheden in de WTK is voorzien.

In verband met de verwachte sterke vraag naar contant geld en de daaruit voortvloeiende tendens tot rentestijging kan de minister ook rentemaxima opleggen. Samen met een kredietbeperking kan dit leiden tot sterke nearbanking-verschijnselen, waarbij een deel van het financiële verkeer zich buiten het bankwezen zal afspelen.

Al deze maatregelen kunnen overigens pas door de minister van Financiën worden getroffen nadat de desbetreffende artikelen in werking zijn gesteld. Dit geschiedt door de Kroon op voordracht van de minister-president. Er moet dan onmiddellijk een wetsontwerp worden ingediend met betrekking tot het voortduren van de werking van deze artikelen, zodat in dit geval wel een expliciete parlementaire goedkeuring is vereist.

Wet registratie onderhandse kapitaalmarkt

De wet registratie onderhandse kapitaalmarkt (WROK) is bedoeld om DNB meer informatie te geven over de transacties op de onderhandse kapitaalmarkt 3). De gebeurtenissen op de onderhandse kapitaalmarkt zijn in tegenstelling tot de openbare markt namelijk geenszins een open boek voor DNB en dat terwijl de onderhandse markt een veel grotere omvang heeft dan de openbare markt. De WROK voorziet in een rapportage door de geldgevers van leningen vanaf een bepaald bedrag, waarbij dit bedrag nader kan worden vastgesteld. Gedacht wordt aan f. 500.000, waardoor bij een rapportage van naar schatting 3% van het aantal leningen 60 - 65% van het totale leningsbedrag zal worden bestreken.

In februari jl. zijn opnieuw wijzigingen in het ontwerp aangebracht, waarbij DNB wordt verplicht om aan de minister van Financiën een getotaliseerde opgave per week te verstrekken van omvang, looptijden en andere voorwaarden van de aangemelde leningen (zonder dat hierbij mededeling gedaan wordt over de identiteit van de partijen). Deze informatie aan de minister wordt noodzakelijk geacht gezien diens medeverantwoordelijkheid voor het monetaire en kapitaalmarktbeleid. Daarnaast is de in-

2) Voor meer informatie over de WFBB, zie o.a. A. D. de Jong, Deviezenbesluit in een nieuw jasje, *ESB*, 23 augustus 1972.

3) Voor meer informatie over de WROK, zie K. Dijk, Registratie van onderhandse leningen, *ESB*, 20 januari 1971.

formatie ook van belang voor de schuldpolitiek van het rijk. Het rijk als kapitaalvrager krijgt hierbij echter wel een streepje vóór op de andere kapitaalvragers, die voor de totale informatie zullen moeten wachten op een maandelijkse publikatie door het CBS.

Initiatief-ontwerp-Vondeling c.s.

Het initiatief-ontwerp-Vondeling c.s. (c.s. staat voor de overige indieners Van Thijn, Franssen en Van den Bergh, welke laatste twee thans geen zitting meer hebben in de Tweede Kamer) is bedoeld om „de publiekrechtelijke lichamen te verzekeren van een op hun behoefte afgestemd deel van de ter beschikking komende vaste financieringsmiddelen”. Hierbij is met name gedacht aan de gemeenten, maar ook aan het rijk zelf.

De minister van Financiën zou aan „instellingen, die vaste financieringsmiddelen voor belegging beschikbaar stellen, bij de belegging bemiddelen of regelend optreden” voorschriften kunnen geven, nadat de SER, DNB en de Raad voor de Gemeentefinanciën daarover waren gehoord. Afgezien van feitelijke bezwaren, namelijk of er de laatste jaren wel sprake is van een achterstelling van de gemeenten (zeker niet van het rijk) riep het wetsontwerp ook vele andere praktische en principiële bezwaren op 4). Ook de toenmalige minister van Financiën toonde zich niet enthousiast.

Het initiatief-ontwerp is gekoppeld aan het regime van de centrale financiering en heeft de vorm van een nieuw artikel volgend op het betreffende art. 5 van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen. In april 1976 is echter een wetsontwerp ingediend ter wijziging van art. 5 van de WKPL, waardoor een ruimere toepassing van de centrale financiering mogelijk wordt dan

alleen bij een „overspannen kapitaalmarkt”. Ook ligt bij de Tweede Kamer sinds oktober 1972 een wetsontwerp ter wijziging van art. 2 van de WKPL. De indruk bestaat dat er bij het parlement een voorkeur is om al deze wijzigingen van de WKPL niet los van elkaar te behandelen.

Europese bankwetgeving

Het voorstel voor een Europese bankwet dat sinds eind 1974 bij de Raad van ministers ligt, heeft enige vorderingen gemaakt. In juni jl. hebben de ministers van Financiën er een eerste bespreking aan gewijd. Hierbij bleken op essentiële punten belangrijke meningsverschillen te bestaan. Dit betrof onder andere de vraag of alle banken nu onder de richtlijn moesten vallen, waarbij de Fransen een derde van hun banken (spaar- en coöperatieve banken) wilden uitsluiten, terwijl de Italianen bij de toelating van nieuwe banken het economisch behoefte-element wilden blijven hanteren. Dit alles stemt niet tot optimisme t.a.v. een vlotte voortgang van het ontwerp.

Overigens is de ontwerp-richtlijn slechts een flauwe afschaduw van de complete bankwet, die de Europese Commissie eens had opgesteld, zodat het nu in discussie zijnde ontwerp niet meer is dan een eerste begin, waarop alleen het verkleinwoord van bankwet van toepassing kan zijn 5).

De Europese Commissie zit overigens niet stil en denkt al aan een „follow-up” in de vorm van een ontwerp-richtlijn met betrekking tot risicocentrales en garantieregelingen voor toevertrouwde gelden. De moeilijkheid hierbij is dat in sommige lidstaten hiervoor al regelingen bestaan en in andere (nog) niet. Bij de risicocentrales kan men zich bovendien afvragen of het zin heeft om iets op te zetten voor de EG-lidstaten,

of dat een ruimer kader zoals de Bank voor Internationale Betalingen de voorkeur zou moeten hebben.

Wel is te verwachten dat binnen een jaar een voorstel zal worden ingediend voor de harmonisatie van de bestaande bepalingen in de lidstaten inzake het consumptief krediet. Tijdens het overleg met de Europese bancaire en financiële organisaties dat sinds 1974 heeft plaatsgevonden, heeft de oorspronkelijke schets voor een ontwerp-richtlijn inzake consumptief krediet een aanzienlijk realistisch inhoud gekregen, hoewel nog tal van bezwaren blijven bestaan (onder andere de aansprakelijkheid van de financier voor gebreken van het door de leverancier verstrekte goed).

Tot slot

Bij de voorgaande bonte opsomming van wetsontwerpen op bancaire gebied is één wetsontwerp onbesproken gebleven. Dit is het Postbank-wetsontwerp, waarvan de indiening op korte termijn wordt verwacht. Ook hier is sprake van een lange geschiedenis, want al in 1971 werd in de begroting van de PTT de balans van een Postgirosparbank gepresenteerd. De plannen voor een retailbank werden ontvouwd in 1973; in 1974 ging de Commissie-Oort aan de slag en bracht begin 1976 rapport uit. Sindsdien pendelt het ontwerp tussen Financiën, de Ministerraad en de Raad van State. Indien de indiening eindelijk een feit is, zal dit in deze rubriek zeker niet onbesproken blijven.

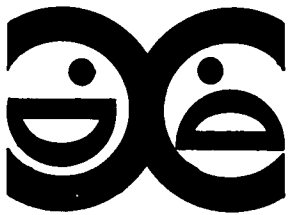
A. D. de Jong

4) Zie hiervoor o.a. H. G. Advokaat, Kapitaal - kapitaalmarkt - kapitaalmarktordening, *ESB*, 4 maart 1970.

5) Voor meer informatie over de Europese bankwetgeving zie o.a. A. D. de Jong, Recent ontwikkelingen op het gebied van de Europese bankwetgeving, *ESB*, 12 februari 1975.

Vacatures

Functie:	Bij:	Blz.:	Functie:	Bij:	Blz.:
	<i>ESB van 6 juli</i>				
Stafflid	International Statistical Institute	II	Economisch medewerker vervoerseconomisch onderzoek	Gemeentelijk Vervoerbedrijf Groningen	III
Economisch adviseur	Federatie Bouw- en Houtbonden	II			
Chef Hoofdafdeling Bedrijfseconomische Zaken	Gemeente Helmond	III		<i>ESB van 20 juli</i>	
	<i>ESB van 13 juli</i>		Gewoon hoogleraar in de huishoudkunde	Landbouwhogeschool Wageningen	II
Bureauhoofd beleidsuitvoering	Openbaar Lichaam Rijnmond	II	Medewerker bedrijfs-economie	NV Nederlandse Gasunie Groningen	III
			Econoom (onderzoek gezondheidszorg)	Nederlands Instituut voor preventieve geneeskunde Leiden	III

Inflatie-theorie en theorie-inflatie

„Economen hebben de inflatie ingepakt en cadeau gedaan aan de sociologen, die met dit geschenk nog de nodige moeite zullen hebben“*)

Het begrip crisis wordt de laatste jaren vaak en vaag gehanteerd. Vaak, omdat zich her en der tumultueuze ontwikkelingen voordoen, die zorgen baren (energiecrisis, monetaire crisis enz.). Vaag, omdat tussen de sociale wetenschappen vooral nog weinig overeenstemming is over de inhoud van het begrip crisis. Zo viel nog niet zo lang geleden in dit tijdschrift een korte, doch krachtige, hooggeleerde polemiek te lezen over het crisisbegrip 1). Van sociologische zijde werd, m.i. terecht, vastgehouden aan een vrij gebruikelijke definiëring; aan historische zijde bleek men zover nog niet te zijn: volstaan werd met nogal vage, zoniet sponsachtige aanduidingen.

Hoe dat zij, het weerhoudt niet om dringende problemen — crises, pseudo-crisis of geen crises — aan de orde te stellen. Onlangs is bijvoorbeeld een themanummer uitgekomen over „de crisis in de psychologie“, waarin A.D. de Groot een soort rendementoordeel pleegt, dat weliswaar gechargeerd aandoet, maar voldoende stof tot nadenken oplevert 2). Hij meent, dat er op veel gebieden van de psychologie een onvrede bestaat ten aanzien van het nuttig effect van eigen en andermans onderzoekingswerk. Dat wil zeggen, er heerst alom een gevoel dat het belang van de opbrengst in verhouding tot de geïnvesteerde kosten, w.o. tijd, te gering is: te lokaal en/of te kortstondig.

Overmaat

Symptomatisch acht hij bijvoorbeeld, dat in de psychologische discipline onderzoekers niet zozeer de belangrijkste, alswel de moeilijkste problemen aanpakken; niet voor de bruikbaarste, maar voor de meest geavanceerde onderzoekingsmethoden kiezen; niet voor de helderste, maar voor de meest exclusieve of zelfs „jargonese“ beschrijving van eigen werk kiezen; niet specialiseren om wille van het wetenschappelijk rendement, maar op grond van territoriumdrift, republiekvorming. Allemaal manieren om de kansen op naam, faam, status, onderzoek-

kingsfondsen en positieversterking voor eigen parochie te vergroten.

Uiteraard zijn dit soort verschijnselen niet nieuw of uitsluitend van toepassing op de psychologie. Veel van die verschijnselen zijn er in de wereld van het wetenschappelijke onderzoek altijd al geweest, zonder dat de wetenschapsontwikkeling daar nu zoveel last van heeft gehad. Met andere woorden, zij zijn niet toereikend voor een verklaring van „de crisis in de psychologie“. Uiteindelijk, aldus De Groot, wordt de crisis veroorzaakt door een uit de hand gelopen schaalvergroting, d.w.z. door *problemen van overmaat*. Er zijn te veel studenten, afgestudeerden, empirische onderzoeksmogelijkheden, beschikbare en gepubliceerde onderzoeksresultaten, verwerkingsmogelijkheden, analysemethoden, onderzoekbare problemen, subsidiabele onderzoeksvoorstellen enz. Die overmaat als psychologisch begrip wordt door hem als volgt omschreven. Een individu staat voor een overmaat aan keuzemogelijkheden als het aantal vrijheidsgraden zo groot is, dat de voor hem beschikbare kennis van zaken en verwerkingsprogramma's om tot een goede, rationeel verantwoorde keuze te komen, ontoereikend zijn. Het overmaatprobleem heeft op die manier een ruimere maatschappelijke strekking. Ook de consumer of kiezer staat immers steeds vaker voor een niet redelijk verwerkbaar hoeveelheid keuze-informatie („embarasé de choix“), die makkelijk leidt tot slechte beslissingen: miskopen, spijtstemmen e.d. De stelling van De Groot luidt, dat het centrale beheersprobleem van het zo hoog geroemde pluralisme dat onze snel veranderende maatschappij in toenemende mate produceert, het probleem is van de overmaat. Dat wil zeggen, het probleem dat individuen (consumenten, onderzoekers, beleidvoerders) ondanks alle mogelijke technische en organisatorische hulpmiddelen (documentatiesystemen, computerprogramma's, databanken) toch telkens weer komen te staan voor een niet redelijk hanteerbare hoeveelheid keuze-informatie.

Het spreekt van zelf, dat het geschetste

DRS. H. J. VAN DE BRAAK

oordeel van De Groot niet uitputtend of zaligmakend is. Men zou evengoed vanuit de universiteit-als-organisatie kunnen starten om te besluiten tot enigerlei crisis binnen of tussen disciplines. Treffend in dat verband is bijvoorbeeld de beschouwing van Heyn. Hij acht het *personenverkeer* tussen faculteitsgebouwen indicatief voor de losse en achterhaalde organisatie van het wetenschapsbedrijf. De president van een Amerikaanse universiteit schijnt het als volgt geformuleerd te hebben: „A modern university is a series of separate schools and departments, held together by a central heating system“ 3). Op zijn Hollands gezegd, de hedendaagse universiteit lijkt verdacht veel op een armada van roeibootjes.

De „nieuwe“ vrijheid

Bovenstaande opmerkingen over crisis en overmaat zouden in een verhaal over inflatie niet zo dwingend overkomen, ware het niet dat De Groot „en passant“ economen en sociologen verwijt, dat zij ertoe neigen het overmaat-gezichtspunt te verwaarlozen, zo niet te negeren. Hij oppert dat economen en sociologen „lijken uit te gaan van de onjuiste impliciete aanname, dat met het *aantal vrijheidsgraden* ook de psychologisch zinvolle en positief te waarderen „(keuze-)vrijheid“ toeneemt, eventueel zelfs evenredig toeneemt. Op dit punt zouden psychologen tussenbeide moeten komen“ 4). Of-

*) P. van der Reijden, *Inflatie: een opgeblazen probleem?*, Rotterdam, doctoraalscriptie economische sociologie, 1977, blz. 24.

1) P. W. Klein, *Crisis: woord en werkelijkheid in de geschiedenis*, *ESB*, 9 februari 1977; J. A. A. van Doorn, *Olie op de golven van Prof. Klein*, *ESB*, 23 februari 1977.

2) A.D. de Groot, *Gevraagd: forumconvergentie inzake begrips-, theorie- en besluitvorming*, *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, nr. 32, 1977, blz. 219-241.

3) F.A. Heyn, *De organisatie van het wetenschappelijk onderwijs*, *Universiteit en Hogeschool*, jrg. 23, no. 5, 1977, blz. 265.

4) De Groot, a.w., blz. 235.

schoon de aard en de ernst van het verwijt niet nader worden toegelicht, net zomin als welke psychologische interventie kan en mag worden verwacht, heb ik het idee dat De Groot, al dan niet gehinderd door kennis van zaken, de plank niet ver mislaat. Hij refereert aan Ralph Dahrendorf, die twee jaar terug een economisch-sociologische studie heeft gepubliceerd over de zogeheten nieuwe vrijheid; een bundeling van de B.B.C. Reith Lectures 5).

Inhakend op de problematiek, die met name door de Club van Rome is geëntameerd, bespreekt Dahrendorf o.m. de sociale effecten van inflatie.

„Inflation has become the medium of a more or less hidden redistribution struggle between those who are able to keep pace, because of their market capacity, and those who are not; the potential of this conflict, like all concealed struggles, is nasty. It includes the danger of a return of variants of fascism. . . the crux of the matter is that inflation is expansion without growth, *growthersatz* in a sense, an alienated caricature of the mentality which has motivated economic development” 6).

Tot zover, zou men kunnen zeggen, weinig nieuws onder de zon; weinig reden ook om economen of sociologen verwijten te maken over verwaarlozing van het overmaat-gezichtspunt, nog afgezien van de vraag of Dahrendorf exemplarisch kan worden geacht voor alle sociologen en economen. Waar De Groot kennelijk op doelt, is de door Dahrendorf gesuggereerde „oplossing”:

„I want to argue that the central theme of the improving society will be the attempt to break down the rigidities of the division of labour. Moreover this applies not merely to the phenomenon in its narrow industrial application, but to that more general partition of tasks and roles which the French sociologist Emile Durkheim called the social division of labour. . . This is not a plea for returning to a subsistence economy in which everybody grows his own food and builds his own house. It is a plea for a modern industrial economy and society, in which the sorting of men into neat little cubicles, exclusive and definitive social identities is replaced by arrangements which permit choice and change, in short liberty” 7).

Men kan zich inderdaad afvragen of zo'n weg terug naar een minder strakke maatschappelijke rolverdeling door individuen wel als positief zal worden ervaren. Eigenlijk vrees ik, dat de „oplossing” van Dahrendorf („breaking down the walls between what we still call education, work and leisure”) te veel riekt naar een obligate „'s morgens visen, 's middags jagen”-romantiek, die weinig rekening houdt met de complicaties bij maatschappelijke rolherverdeling 8). Dat betekent niet dat het streven naar, om maar eens wat te noemen, permanente educatie, flexibele werktijden en wat al niet, verdacht is. Wel verdacht vind ik het, dat Dahrendorf, maar niet alleen hij, zijn idee over maatschappelijke arbeidsherverdeling niet toepast op de disciplinegerichte en ach-

terhaalde organisatie van het wetenschapsbedrijf. Ik herinner daarbij aan de beschouwing van Heyn en verwijs alvast naar mijn laatste opmerking in dit verhaal. Kortom, zolang de hokjesgeest in de wetenschap zélf nog hoogtij viert, valt niet te verwachten dat „de maatschappij” verwijten in die richting van wetenschappers serieus zal nemen. „Self-excepting fallacy” noemt men dat met een moeilijk woord.

Inflatie

We hebben gezien, dat een centraal maatschappelijk beheersprobleem valt te karakteriseren als een overmaatprobleem. Dat wil zeggen, individuen staan voor een overmaat aan keuzemogelijkheden, als het aantal vrijheidsgraden zo groot is dat de beschikbare informatie niet redelijk verwerkbaar is om tot juiste beslissingen te komen.

Kijken we nu naar inflatie, te omschrijven als het proces van een langdurige, algemene, al dan niet regelmatig verlopende stijging van de prijzen van goederen

Deze rubriek wordt verzorgd door de afdeling Sociaal-Economisch Beleid van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

ren en diensten. In feite tast een hoge en onregelmatige inflatie twee functies van het geld aan, namelijk de kasvoorraadfunctie en de functie van de reken-eenheid. Beide elementen, verstoring van het rentemechanisme en ontregeling van de prijsverhoudingen, leiden ertoe dat consumenten, spaarders en producenten het spoor bijster raken bij beslissingen ten aanzien van consumptie en investeringen, voor zover zij deze van de prijsverhoudingen laten afhangen 9). Zij moeten beslissingen nemen in een toestand van onzekerheid en ondoorzichtigheid.

In de gebruikelijke inflatietheorie wordt de oorzaak dan ook gezocht in *problemen van overmaat*: te grote geldhoeveelheid, te hoge beloningen binnen de beschikbare ruimte, meer vraag naar goederen en diensten dan er kunnen worden geproduceerd. De oplossing, althans de beheersing van zulke problemen kan volgens diezelfde theorie worden gezocht in het terugdringen van die overmaat: afremming van kredietverlening, inkomensmatiging, valutasanering enz. Echter, bepaald succesvol kan men het anti-inflatiebeleid niet noemen. Het lijkt mij niet vergezocht, wanneer dat — behalve aan de ingewikkelde interactie tussen overmaatproblemen, de internationalisering van onze economie, de overheidsexpansie of de bedrijfsconcentratie — óók wordt toegeschreven aan de inflatietheorie zélf, namelijk een overmatige aandacht voor de strikt economische aspecten. Anders gezegd, *theorie-*

inflatie d.i. meer verwachten van resp. halen uit een beperkt geldige theorie dan redelijkerwijs mogelijk moet worden geacht. Tekenend daarvoor is bijvoorbeeld de conclusie van Van den Doel, dat inflatie uiteindelijk wordt veroorzaakt „door het feit, dat onze economische orde goederen en diensten produceert van de verzorgingsstaat met behulp van besluitvormingsprocessen uit de nacht-wakersstaat” 10). Op die manier anticipeert men in feite op een nieuwe, nog te ontwikkelen inflatietheorie, die niet enkel is gebaseerd op begrippen uit de economische theorie. Onderschrijft men zo'n conclusie — overbenutting van de geldende inflatietheorie — dan zal een nieuwe geïntegreerde inflatietheorie, naar de woorden van Norbert Müller, ten minste moeten voldoen aan een tweetal vereisten: „1. Keine monokausale Erklärung des Inflationsprozesses liefern, sondern diesen als ökonomische Resultate einer Vielzahl von unterschiedlichen Ursachen betrachten sowie 2. der sozialen Bedingtheit des Inflationsprozesses, d.h. seiner kausalen Verhaftung sowohl in ökonomischen wie auch in politischen und sozialen Strukturen in theoretisch geeigneter Weise Rechnung tragen” 11). De studie van Müller over „Anspruchsinflation” („claiminflation”) is naar mijn idee een uitstekend voorbeeld voor m.n. economisch-sociologische theorievorming over inflatie. Minder geslaagd, niettemin belangwekkend — men hoede zich namelijk voor inflatoire verwachtingen!) — zijn de pogingen van Panić en Huppés 12).

Eerstgenoemde auteur gaat van de veronderstelling uit, dat het inflatietempo symptomatisch is voor achterliggende sociaal-economische conflicten. Om deze veronderstelling aannemelijk te maken, presenteert Panić cijfermateriaal over internationale verschillen in inflatiepercentages. Dan blijkt, dat de hoogte van de inflatievoet omgekeerd evenredig is aan de hoogte van de levensstandaard.

5) R. Dahrendorf, *The new liberty; survival and justice in a changing world*, Londen, 1975.

6) a.w., blz. 11, 12.

7) a.w., blz. 71, 72.

8) Joseph H. Pleck, *The work-family role system, Social problems*, Vol. 24, no. 4, april 1977, blz. 417-427.

9) H.W.J. Bosman e.a., *Inflatie als politiek probleem*, Den Haag, 1976, blz. 9 e.v.

10) J. van den Doel, *Inflatie en economische orde, Beleid en Maatschappij*, Jrg. IV, no. 1, januari 1977, blz. 12.

11) Norbert W. Müller, *Anspruchsverhalten sozialer Gruppen und Inflation*, Keulen, 1976, blz. 10. Elders zal samen met W. Arts — die eerder in dit blad schreef over inflatie als sociologisch probleem (2 juli 1975) — een artikel verschijnen, waarin ruimere aandacht wordt besteed aan de theorie van Müller.

12) M. Panić, *The inevitable inflation, Lloyds Bank Review*, juli 1976, no. 121, blz. 1-16. T. Huppés, *Anomie and Inflation, Economics and sociology: towards an integration*, Leiden, 1976, blz. 128-161.

Landen als Turkije en Spanje scoren hoog op inflatie, laag op de levensstandaard, in tegenstelling tot landen als Amerika of West-Duitsland. Vervolgens postuleert hij, in navolging van Keynes, een tweetal typen behoeften, absolute en relatieve, d.w.z. in beginsel onverzadigbare behoeften. Die laatste behoeften met name, vormen de motor van de economische expansie: de behoeftenbevrediging van de één is immers vaak de behoeften-ontketening bij de ander (bewapingswedloop!). Relatieve behoeften worden aangewakkerd, doordat (groepen, naties van) mensen zich voortdurend aan elkaar spiegelen. Als nu de daaruit voortvloeiende aanspraken op beschikbare goederen en diensten de produktiecapaciteit overtreffen, dan resulteert dat in economische spanningen, die o.m. een uitweg vinden in inflatie, opgevat als een maatschappelijk verdelingsconflict. Genoemd (*p*-)referentiegedrag wordt gedragen door toenemende arbeidsverdeling, die intensivering en schaalvergroting van communicatieprocessen met zich mee brengt. In zo'n situatie verwacht Panić dat naarmate de ongelijkheid tussen (groepen, naties van) mensen groter is, de aspiratiekloof groter zal zijn en diensgevolgde de inflatoire druk toeneemt, doordat conflicterende aanspraken worden gemaakt op beperkte bevredigingsmiddelen.

De zwakte van Panićs betoog zit o.m. in het feit dat in de analyse nauwelijks aandacht wordt besteed aan de causaliteit 13). Buitendien is het allerminst ondenkbaar dat het terugdringen van bijvoorbeeld inkomensverschillen — nivellering — op gezichtsbedrog berust. In dat verband valt te denken aan het betoog van De Kam over „tax routing” en „tax expenditures” — eufemismen voor belastingontwijking — met als hamvraag: op wat voor soort inkomens laat het CBS haar rekentechnieken los? Ontnuchterend antwoord: op de door de fiscus vastgestelde *belastbare* inkomens en niet op de werkelijk verdiende *economische* inkomens 14).

Met andere woorden, de reductie van inkomensverschillen kan de relatieve behoefte van mensen om zich te blijven onderscheiden van anderen, verhevig, tot uiting komend in fiscale en andere inventiviteit. Het terugdringen van ongelijkheid kan dus evengoed de aspiraties en aanspraken aanwakkeren, terwijl Panić er van uitgaat dat „the greater are the inequalities the larger will be the aspirat-

ions gap and, hence, the stronger will be the inflationary pressure as people try to make conflicting demands on existing, limited resources” 15).

Anomie d.i. normloosheid

Laatstgenoemde auteur, Huppés, heeft geprobeerd om inflatie te relateren aan anomie ofwel relatieve normloosheid. Zoals immers prijzen nopen tot een keuze uit alternatief aanwendbare middelen, zo ook beperken en reguleren maatschappelijke normen gedragsalternatieven. Zo goed als prijzen geen adequate weerspiegeling zijn van relatieve schaarsteverhoudingen, evenzo ziet het er naar uit dat er iets schort aan maatschappelijke normen — niet in geld-eenheden uitgedrukt —, die de verhoudingen tussen (groepen, naties van) mensen worden geacht te reguleren. Deze relatieve normloosheid indiceert Huppés via de frequentie van agressieve misdrijven, vermogensdelicten, (zelf-)moord en echtscheiding. Zijn conclusie luidt, dat op basis van het veronderstelde verband tussen inflatie en anomie, een verlaging van de *anomie-indicatoren* tevens een vermindering van het inflatietempo impliceert. „Policy instruments which check anomie will at the same time combat inflation” 16). De anomie-optiek is van belang omdat inflatie inderdaad één, zij het uitgesproken, vorm van maatschappelijke ontregeling vormt naast velerlei andere „normafwijkingen”, hoe ook gewaardeerd. Probleem is evenwel, dat de auteur geen hypothese heeft geformuleerd of getoetst, maar een parallelisme heeft geconstateerd. Beschouwt men inflatie als een aspect van maatschappelijke anomie dan heeft men nog geen hypothese. Door critici is de anomie-inflatiehypothese dan ook ras ontmaskerd, waarbij wél de aantekening, dat de kritiek niet constructief te noemen valt. Vandaar de begrijpelijke repliek van de bekritiseerde: „You can bring a horse to the water, but you can't make it drink”. Vanuit econometrisch gezichtspunt, aldus de critici, zijn de uitgevoerde correlatieberekeningen nietszeggend, omdat alle cijferreeksen trendmatige bewegingen bevatten. Op die manier komt men tot gegarandeerd hoge correlatiecoëfficiënten.

Het komt mij voor, dat het van origine sociologische anomiebegrip grondig dient te worden gedefinieerd naar aard

en mate, vooraleer men overgaat tot indicering of zelfs hypothesevorming. Vertaalt men bijvoorbeeld anomie als normloosheid, dan wordt duidelijk dat er iets schort aan de geldingskracht van maatschappelijke normen, een geldingskracht, die bijvoorbeeld wordt verzwakt door een overmaat aan normen, die onze pluralistische samenleving „produceert”. Symptomisch daarvoor zijn de rechtswetten die het maatschappelijke verkeer trachten te ontspannen. De moderne wetgeving, waarbij bijv., de overheid haar burgers in het sociaal-economisch vlak reekens verplichtingen oplegt en rechten toekent, is eigenlijk als een dief in de nacht gekomen. In het begin van deze eeuw, toen het allemaal nog moest beginnen, was er al sprake van een fabelachtige produktie. Exemplarisch voor normloosheid lijkt mij het verschijnsel *niet-recht*, bekend uit de rechtssociologie 18). Men bedoelt daarmee het frequent buiten werking laten van rechtswetten door degenen die bevoegd zijn de nakoming ervan te vorderen dan wel het frequent niet-naleven van zulke normen door degenen die verplicht zijn tot naleving. Wie bijvoorbeeld een vordering heeft op zijn zakenrelatie zal niet onmiddellijk een incassobureau inschakelen. Zou men dat wel doen, dan komt men aan vele transacties niet meer toe en reteren er weinig duurzame relaties. Enerzijds verschaft zulk niet-recht flexibiliteit aan de snel wisselende eisen in het maatschappelijk verkeer, anderzijds kan niet-recht bestaande onrechtvaardigheid of ongelijkheid bestendigen.

Illustratief is wellicht de houding van mensen ten opzichte van rechtsregels. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld, dat mensen uit de hogere opleidings-, beroeps- en inkomensgroepen lichter tillen aan overtreding van de aan hun voorgelegde rechtsregels dan mensen uit de lagere groepen 19). Kortom, het recht is inflatoir, opblaasbaar om zo te zeggen.

Het ziet er naar uit, dat de relatie *ongelijkheid-anomie* misschien enig houvast oplevert voor de bepleite inflatietheorie. Eén voorwaarde daartoe lijkt mij, dat economen en sociologen — maar wellicht ook juristen — die werkzaam zijn in het wetenschapsbedrijf, hun gezamenlijke belang wat ruimer gaan definiëren dan het belang dat men hecht aan „a central heating system”.

H.J. van de Braak

Met ingang van 1 augustus a.s. wordt het nieuwe telefoonnummer van Roelants / EPR (070) 50 33 00. Het postbusnummer wordt 53021 — 2505 AA Den Haag.

13) Vgl. L. Hoffman, Onvermijdelijke inflatie, *ESB*, 11 augustus 1976, blz. 745.

14) Flip de Kam, *Betalen is voor de dommen; over de miljardenmazen in ons belastingstelsel*, Amsterdam, 1977, blz. 106.

15) Panić, a.w., blz. 7.

16) Huppés, a.w., blz. 159.

17) K. Groenveld en B.S. Wilpstra, Anomie en inflatie, *Mens en Maatschappij* 51e jrg, no. 1, 1976, blz. 85-100.

18) P. Vinke en I.J. Berghuis-Van der Wijk, *Rechtsregels in de ervaringswereld van verschillende bevolkingslagen*, Deventer, 1975.

19) Idem, blz. 91.

Bij de afdeling organisatie van de hoofdafdeling Personeelszaken en Organisatie van de gemeentesecretarie kunnen

twee organisatie-adviseurs

worden geplaatst.

De afdeling organisatie heeft mede tot taak het college van burgemeester en wethouders te adviseren ten aanzien van de volgende onderwerpen:

- de wenselijk geachte structuur van het gemeentelijk apparaat gezien tegen de achtergrond van het bestuurlijk besluitvormingsproces;
- het daarop afstemmen van de taken en bevoegdheden van de dienstonderdelen;
- het ten behoeve hiervan toepassen van organisatie onderzoeken en opzetten van procedures;
- het begeleiden van de invoering van veranderingen.

Genoemde taken worden in teamverband en in nauwe relatie met betrokkenen uitgevoerd.

Vereist:

- voltooide academische opleiding of vergelijkbaar niveau, bij voorkeur op het terrein van bedrijfskunde of organisatie-sociologie;
- ervaring in de uitvoering van bovengenoemde taakstelling, bij voorkeur bij de overheid;
- geschiktheid om in teamverband te werken.

Een psychologisch onderzoek kan een onderdeel vormen van de selectieprocedure.

Candidaten moeten bereid zijn zich in Eindhoven, of eventueel in een der gemeenten van de agglomeratie te vestigen.

Salaris, afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring tot en met f 5.432,— per maand, eventueel tot en met f 5.963,— per maand.

Sollicitaties binnen 14 dagen, **onder vermelding van nr. 77.114** (in de rechter bovenhoek) te richten aan de directeur van personeelszaken, stadhuis, Eindhoven.